20. Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye İle Hindistan'ın Siyasi İlişkileri*

Eminalp MALKOÇ**

Öz

Türk-Hint ilişkileri, oldukça uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Türklerin Hindistan'a yönelmeleri, yeni bir tarihsel sayfa açmış ve tarafların ilişkileri, tarihi, kültürel, dini, siyasi alanlara dayanan boyutlarıyla günümüze kadar sürmüştür. Hindistan'ın 1947 yılında bağımsızlaşmasının ardından Türk-Hint ilişkileri mesafeli bir seyir takip etmiştir. Türkiye'nin Hindistan'ın başını çektiği Bağlantısızlar Hareketi'ne soğuk bakması, bu ülkede Türkiye hakkında kalıcı bir iz bırakırken Türkiye'nin Pakistan ile olan temasları da taraflar arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyecekti. Bunlara rağmen iki ülkenin yakınlaşması yönünde politik açıdan çeşitli gelişmeler yaşanmıştı. Taraflar arasında 1952'de bir dostluk anlaşması yürürlüğe girmişti. Öte yandan Hindistan Parlamentosu'nun 1952 sonlarındaki daveti üzerine, 1953'ün ilk aylarında TBMM temsilcilerinin Hindistan gezisi gerçekleşmişti. 1960 Mayıs'ında Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru, Türkiye'yi ziyaret etmişti. 1960'lı yılların ortalarından itibaren gerek Cumhuriyet Senatosu'nda gerekse TBMM'nde iki ülkenin işbirliği çizgisinde Parlamentolararası Türk-Hindistan Dostluk Grupları kurulmuştu. Başbakan Turgut Özal'ın 1986 yılındaki resmi ziyaretiyle ilişkiler ivme kazanmıştı. Ardından Hindistan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri T.S.K. Menon'un 1987'de gerçekleştirdiği Türkiye gezisi, ülkeler arasında geleceğe dönük olumlu bir atmosfer oluşturacaktı. 1980'li yıllar da olduğu gibi 1990'larda ve 2000 yılında da cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık seviyesindeki karşılıklı ziyaretlerle ilişkiler güçlendirilmeye çalışıldı. Sonuç itibariyle iki ülke tarihsel ve kültürel açılardan geçmişte uzun bir temas sürecine sahip olmalarına rağmen, Türk-Hint ilişkileri Hindistan'ın bağımsızlaşmasından 2000 yılına kadar, özellikle 1980'li ve 1990 yıllarda siyasal açıdan gelişmekle birlikte beklenen düzeye ulaşamamıştır. Bu çalışma TBMM Tutanak Dergisi, arşiv kaynakları, süreli yayınlar ve araştırma eserlerine dayanarak, bağımsız Hindistan'ın kuruluşundan itibaren Türk-Hint ilişkilerinin siyasi boyutlarıyla aydınlatılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Türkiye, Parlamentolararası Türk-Hindistan Dostluk Grupları, Türk-Hint İlişkileri.

Abstract

Political Relations of Turkey and India in the Second Half of the 20th Century

Turkish-Indian relations have a very long history. Turks' turn to India opened a new historical page and the relations of the two parties have continued until today with their historical, cultural, religious and political aspects. After India became independent in 1947, Turkish-Indian relations have followed a distant course. While Turkey's negative reaction towards The Non-Aligned Movement (NAM) spearheaded by India left a permanent mark about Turkey in this country, Turkey's relations with Pakistan also affected the relations with India negatively. In spite of these issues, there were several political developments towards the convergence of the two countries. A treaty of friendship between the two nations entered into force in 1952. On the other hand, upon the invitation of the Indian Parliament in late 1952, Indian trip of the representatives of Turkish Parliament was realized in the first months of 1953. In May 1960, the Indian President Jawaharlal Nehru visited Turkey. Moreover, starting in mid-1960s, Inter-Parliamentary Indo-Turkish Amity Groups in line with the collaboration of the two countries were founded both at the Republican Senate and at the Grand National Assembly of Turkey. Relations gained momentum with the official visit of Prime Minister Turgut Özal in 1986. Then the visit of General Secretary of Indian Ministry of Foreign Affairs T.S.K. Menon to Turkey in 1987 created a positive atmosphere for the future

---

* Makalenin yazarı tarafından "Geçmişten Günümüze Türkiye-Hindistan İlişkileri Uluslararası Sempozyumu (Yeni Delhi, 26-27 Mart 2015)"nda "20. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk-Hint İlişkileri ve Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti" başlıklı bir sunum yapılmış; gerek Türk Tarih Kurumu'na gönderilen 24 Temmuz 2014 tarihli tam bildiri metni gerekse Yeni Delhi'deki sunumla Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti ilk kez akademik platforma taşınmıştır. Bu makale söz konusu bildirinin bir bölümünün yeniden değerlendirilmesiyle üretilmiştir.

** Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi/Istanbul Technical University, malkocem@itu.edu.tr

between the countries. Like in 1980s, there were also attempts to strengthen the relations with mutual visits at the level of presidency and prime ministry in 1990s and 2000. Consequently, despite the fact that both countries had a long process of contact in terms of history and culture, Turco-Indian relations, which politically developed from the independence of India until the year 2000 (particularly in 1980s and 1990s), could not reach the expected level. This study aims to contribute to the elucidation of the Turkish-Indian relations with all their political dimensions since the foundation of independent India on the basis of Turkish Parliament Minutes Journal, archival sources, periodicals, and research works.

Keywords: India, Turkey, Inter-Parliamentary Indo-Turkish Amity Groups, Turkish-Indian Relations.

GİRİŞ

Türklerin Hindistan'a yönelmeleri, bu coğrafyada yeni bir tarihsel sayfa açtığı gibi Türk-Hint ilişkilerini de oldukça uzun bir geçmişe dayandırmıştır. İslam öncesinde Saka, Kuşan, Akhun ve Türk Şahiler bu coğrafyada varlık göstermişlerdi. İslam sonrasında 1000-1027 yılları arasında Hindistan'a 17 sefer düzenleyen Gazneli Mahmut ve onun Hindistan'a gelişi, Hinduların zihninde derin izler bırakmıştı. Hindistan tarihindeki gerçek dönüm noktası ise Gaznelilerin seferlerinden yaklaşık 150 yıl sonra ikinci bir Türk dalgasıyla; Gur Sultanı Muhammet'in Türk-İslam yönetiminin temelini atmasıyla ortaya çıkmıştı. Türklerin bu coğrafyaya gelişleri, Hint halkının siyaset ve tarihinde yaygın ve derin etkiler ortaya çıkararak bir kırılma noktasını oluşturmuştu. Bu gelişme, Hindistan tarihinde ortaçağın başlangıcı olarak kabul edilecekti[1].

Türklerin Hindistan'a yönelik ilgi ve etkileri[2], Osmanlı İmparatorluğu devrinde de sürmüştü[3]. Özellikle Hadım Süleyman Paşa, Piri Reis, Murat Reis ve Seydi Ali Reis gibi seçkin Osmanlı denizcilerinin Hint Okyanusu'ndaki faaliyetleri bu ilginin bir göstergesiydi[4]. Şah Cihan'ın saltanat yıllarına denk düşen IV. Murat ve IV. Mehmet dönemlerinde Osmanlılarla Babürlüler arasında diplomatik temaslar yaşanmış[5]; tarafların ilişkileri karşılıklı -ancak sınırlı kalan- girişimler aracılığıyla 18. yüzyıl ortalarına kadar geliştirilmeye

---

[1] Neslihan Durak, "Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler", , **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi,** Malatya 1999, s. 4-7; S. A. H. Haqqi, **The Turkish Impact on India the First Phase, 1206-1414/Hindistan'daki Türk Tesiri İlk Dönem: 1206-1414**, (çev. Yuluğ Tekin Kurat), ODTÜ Asya-Afrika Araştırmaları Grubu, Ankara 1984, s. 22-24, 36-41; Erdoğan Merçil, "Gazneliler ve Hindistan", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Symposium on Turco-Indian Relations, Bildiriler**, Türk Tarih Kurumu (TTK) yay., Ankara 2006, s. 57-62; M. Hanefi Palabıyık, "Gaznelilerin Hindistan Seferleri", **EKEV Akademi Dergisi**, c. XXXII, (Yaz 2007), s. 139-152; M.Hanefi Palabıyık, "Hindistan Tarihinde Gazneli Türk Hakimiyeti", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri 25-28 Haziran 2007**, TTK yay., Ankara 2008, s. 95-99. Hindistan tarihi (ve Türk-Hint ilişkileri) hakkında bkz.: Y. Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi**, 3 cilt, TTK yay., Ankara 1987; Azmi Özcan, "Hindistan/Tarih", **TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)**, c. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı 1998, s. 75-81. Hindistan'ın Türklerle (ve Türkistan ile) ilgisini ve iki coğrafya arasındaki etkileşimi, Milat'tan önceki devirlere indirgeyen çeşitli çalışma ya da görüşler hakkında bkz.: Dursun Ali Akbulut, "İlkçağda Soğdia ve Baktria ile Hindistan İlişkileri", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Symposium on Turco-Indian Relations, Bildiriler**, TTK yay., Ankara 2006, s. 1-8; Neslihan Durak, "Hindistan'da Saka, Kuşan ve Akhunlar", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri 25-28 Haziran 2007**, TTK yay., Ankara 2008, s. 139-144; Salim Cöhçe, "Türk İstiklal Mücadelesi ve Hindistan", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Symposium on Turco-Indian Relations, Bildiriler**, s. 128-129; Esin Kahya, "İlkçağda Hindistan-Türk Düşüncesi Arasındaki İlişkiler", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Symposium on Turco-Indian Relations, Bildiriler**, s. 257-273. Türk-Hint folklorik etkileşimi hakkında bkz.: Fikret Türkmen, "Hint-Türk Folklor Etkileşimi", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Symposium on Turco-Indian Relations, Bildiriler**, s. 339-350.

[2] Hindistan'da Türkler hakkında bkz.: Enver Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Symposium on Turco-Indian Relations, Bildiriler**, s. 63-71; Halis Bıyıktay, **Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu**, TTK yay., Ankara 1991, s. 115; Sadettin Gömeç, **Hindistan'da Türk Hükümdarları**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1990, s. 68; M. Hanefi Palabıyık, "Hindistan Tarihinde ve Hint Kültüründe Müslüman Türkler", **EKEV Akademi Dergisi**, c. XXXIII, (Güz 2007), s. 67-94.

[3] Azmi Özcan, "Hindistan/Osmanlı-Hindistan Münasebetleri", **DİA**, c. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı 1998, s. 81-84.

[4] Abidin Daver, **Türk Denizciliği**, Varoğlu yay., İstanbul 1947, s. 41-46; Ertuğrul Önalp, "Hadım Süleyman Paşa'nın 1538 Yılındaki Hindistan Seferi", **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**, c. XXIII, (2008), s. 195-239.

[5] Azmi Özcan, "Şah Cihan", **DİA**, c. XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı 2010, s. 251-252.

çalışılmıştı. Osmanlılar, 18. yüzyıl sonuna kadar Güney Hindistan'daki Müslüman sultanlıklarla da ilişki içinde bulunmuştu[6]. Bununla birlikte 15. yüzyılın son yıllarıyla 16. yüzyılın hemen başlarında Hint kıtasında Avrupalıların etkisi görülmeye başlamış ve özellikle 18. yüzyıldan itibaren Hindistan, İngilizler tarafından sömürgeleştirilmişti[7].

19. yüzyılın başlarından itibaren İngilizlerin Hindistan'a hakim olması, Hindulardan farklı olarak ilk defa siyasi hakimiyetlerini kaybeden Hint Müslümanları üzerinde derin bir etki yarattı. Bu sonuç, onları en güçlü İslam devleti durumundaki Osmanlılar ile yakınlaşmaya itmişti[8]. Bu arada dini açıdan Osmanlı halifesine bağlı olmalarından dolayı 93 Harbi, Trablusgarp ve Balkan Savaşları örneğinde görüldüğü üzere Osmanlılar için yardım toplayıp gösteriler yapmışlardı[9]. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı Devleti'nin kaderinin tartışıldığı günlerde Hindistan Müslümanları yoğun bir kampanya ile İngilizler'e baskı yapmaya başladılar. Bu çerçevede oluşturulan Hindistan Hilafet Hareketi, Hindu ve Müslüman bütün Hintlilerin katılımıyla büyük bir milli dava halini alacaktı. Bir taraftan Avrupa'ya heyetler gönderilerek Osmanlılar'ın hayatta kalma mücadelesi desteklenirken bir taraftan da pasif direnişle İngiltere'ye baskı yapılmıştı[10]. 1894'te Hindistan'da kurulan ulema cemiyeti Nedvetü'l-Ulema mensupları, Hindistan Hilafet Hareketi ve bununla doğrudan bağlantılı Hindistan Hicret Hareketi sırasında Osmanlı yanlısı böyle faaliyetlere aktif biçimde katılmıştı[11].

Milli Mücadele yıllarında Hindistan'dan Türkiye'ye mali destek sağlandığı gibi[12] bu mücadelenin başarıyla sonuçlanması coşkuyla karşılanmış; Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması İslam aleminin kurtuluşu sayılmıştı. Ancak çok geçmeden Mart 1924'te hilafetin kaldırılması şaşkınlığa sebep olmuş ve

---

[6] Özcan, "Hindistan/Osmanlı-Hindistan Münasebetleri", s. 82-83.

[7] J.M. Roberts, **Dünya Tarihi, Tarih Öncesi Çağlardan 18. Yüzyıla**, c. I, İnkılap Kitabevi, İstanbul (2011), s. 442-446; Roberts, **Dünya Tarihi, 18. Yüzyıl ve Sonrası**, c. II, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2011 , s. 631-640, 660, 802-809, 835-844; Y. Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi**, c. III (Nadir Şah Afşar'ın Akınından Bağımsızlık ve Cumhuriyete Kadar 1737-1949), TTK yay., , Ankara 1987 , s. 55-632; Özcan, "Hindistan/Tarih", s. 77-78; Azmi Özcan, "Şah Alem", **DİA**, c. XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı 2010, s. 251; Azmi Özcan, "İngiltere/İngiliz Sömürgeciliği", **DİA**, c. XXII, Türkiye Diyanet Vakfı 2000, s. 299-302. Hindistan'ın İngilizler tarafından sömürgeleştirme sürecinde İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin rolü ve etkisi hakkında bkz.: Azmi Özcan, "İngiliz Doğu Hindistan Şirketi", **DİA**, c. XXII, Türkiye Diyanet Vakfı 2000, s. 294-295.

[8] Özcan, "Hindistan/Tarih", s. 78-79; Özcan, "Hindistan/Osmanlı-Hindistan Münasebetleri", s. 84. Hindistan'da İngiliz hakimiyetinin etkisi ve bu durum karşısında ulemanın tavrı hakkında bkz.: Azmi Özcan, "Hindistan'da İngiliz hâkimiyeti ve ulemânın tavrı", **Divan İlmi Araştırmalar Dergisi**, sy.17 2004/2, s. 103-115.

[9] Özcan, "Hindistan/Osmanlı-Hindistan Münasebetleri", s. 84. Balkan Savaşları sırasında Hindistan Müslümanları ellerinden geldiği ölçüde Osmanlı Devleti'ne yardım etmeye çalışmışlardı. Önder Kocatürk, **Osmanlı-İngiliz İlişkileri'nin Dönüm Noktası (1911-1914)**, c. II (Sorunları Çözme Çabaları ve İlişkilerin Kopması 1913-1914), Boğaziçi yay. İstanbul 2013, s. 12-13, 24, 48, 69, 71.

[10] Özcan, "Hindistan/Osmanlı-Hindistan Münasebetleri", s. 84.

[11] Azmi Özcan, "Nedvetü'l-Ulemâ", **DİA**, c. XXXII, Türkiye Diyanet Vakfı 2006, s. 514-515. Hindistan'daki Hilafet ve Hicret Hareketleri hakkında bkz.: M. Naeem Qureshi, "Hindistan Hilafet Hareketi", **DİA**, c. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı 1998, s. 109-111; Azmi Özcan, "Hindistan Hicret Hareketi", **DİA**, c. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı 1998, s. 108-109.

[12] Özcan, "Hindistan/Osmanlı-Hindistan Münasebetleri", s. 84; Aswini K. Mohapatra, "Bridge to Anatolia: An Overwiew of Indo-Turkish Relations", **The Turkish Yearbook of International Relations**, sy.39 (2008), s. 164. Keskin, Hint Hilafet Komitesi'nden ve diğer yerlerden gelen yardımı toplam 1.035.608 Türk Lirası/130.250 Pound olarak vermektedir. Mustafa Keskin, **Hindistan Müslümanları'nın Milli Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919-1923)**, Erciyes Üniversitesi yay. , Kayseri 1991 , s. 87-173. Salim Çöhce ise farklı kalemleri gözeterek toplam yardım miktarının daha fazla olduğunu belirtmektedir. Çöhce, a.g.b., s. 208-209. S.T. Wasti, fakir bir ülkeden gönderilen yardımın 120.000 Pound olduğunu yazmaktadır. Syed Tanvir Wasti, "The Circles of Maulana Mohamed Ali", **Middle Eastern Studies**, c. XXXVIII/4, 2002, s. 51-62. Bu arada Kurtuluş Savaşı'nda şehit olanların dul ve yetimlerine dağıtılmak üzere Hindistan'ın Madras şehrindeki Türkiye Dul ve Yetimlerine Yardım Komitesi Başkanı Cemal Mehmet Sahip tarafından gönderilen yaklaşık 4131 Pound (belgelere göre tam miktar "*4131 İngiliz lirası, 13 şilin 6 pens*") 8 ilde dağıtılmış; ilgili cetveller hazırlanarak 1929 yazında Riyaset-i Cumhur Umumi Katipliği'ne gönderilmişti. Konu hakkındaki birkaç yıl geriye giden yazışmalar 291 belge ve bir defterden oluşmaktadır. **BCA**, Fon Kodu: 030.10, Yer No:198.356.1. Madras'tan gelen yardımlarla ilgili bu belgeler, Keskin'in çalışmasında değerlendirilmiştir. Duman'ın makalesinde de söz konusu edilmiştir. Selçuk Duman, "Atatürk Dönemi Türkiye-Hindistan İlişkileri", **Turkish Studies**, c. IX/4 (2014), s. 393-394**.**

kabullenilmemişti[13]. O günlere kadar olağanüstü koşulları içeren dönemlerde bile farklı kanallardan beslenen Türk-Hint ilişkileri[14], bu tarihten itibaren Türkiye'ye karşı gösterilen ilginin yerini yavaş yavaş kayıtsızlığın almasına bağlı olarak şekillenecekti[15].

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerek İngiltere'nin imparatorluk gücünü kaybetmesi, gerekse artık önlenemeyen bir aşamaya ulaşan bağımsızlık taleplerine bağlı olarak[16] 18 Temmuz 1947 tarihli kanun ile 15 Ağustos 1947'den itibaren geçerli olmak üzere Hindistan ve Pakistan adlarını taşıyan iki "*Bağımsız Dominyon*" kurulmuştu ki bu, pratik açıdan Hindistan'da iki bağımsız siyasi yapının ortaya çıkması anlamına geliyordu. 27 Nisan 1949'da ise Londra'da toplanan İngiliz Dominyonları'nın temsilcileri, Commenwealth üyelerinden herhangi birinin İngiliz birliğinden çıkmadan cumhuriyete çevrilebileceğine karar vermişlerdi. Bu karar Hindistan Dominyonu'nun İngiliz birliğinden ayrılmadan cumhuriyete dönüşümünü sağlamak için alınmıştı[17]. Hemen ardından 26 Ocak 1950 tarihinde Hindistan Cumhuriyeti kurulacaktı[18]. Böylece Türk-Hint temas ve ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştı. Tarihi, kültürel, dini ve siyasi alanlara dayanan dinamikleriyle 20. yüzyılın ikinci yarısında da süren tarafların ilişkileri, bu süreçte daha çekişmeli ve çatışmalı karakteristik özellikler taşıyacaktı.

TÜRKİYE VE BAĞIMSIZ HİNDİSTAN ARASINDA İLK SİYASAL TEMASLAR

Hindistan'ın 1947 yılında bağımsızlaşmasının ardından Türk-Hint ilişkileri mesafeli bir seyir takip etmiştir. Türkiye'nin Hindistan'ın başını çektiği Bağlantısızlar Hareketi'ne soğuk bakması, bu ülkede Türkiye hakkında kalıcı bir iz bırakırken Türkiye'nin Pakistan ile olan temasları da taraflar arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemişti[19]. Bunlara rağmen iki ülkenin ilişkileri, politik, kültürel ve ekonomik açılardan yavaş da olsa gelişme göstererek sürecekti.

İki devlet arasında resmi temaslar doğrultusunda önemli adımlar 1950'lerin hemen başlarında atılmıştır. O dönemde iki ülke arasında bir anlaşma hazırlığı yapıldığı haberleri basına da yansımıştı[20]. Nitekim taraflar dostluk ilişkilerini geliştirmek ve dünya barışına katkıda bulunmak amacıyla Ankara'da 14 Aralık 1951 tarihinde

---

[13] Özcan, "Hindistan/Osmanlı-Hindistan Münasebetleri", s. 84.

[14] 1908'de *Sırat-ı Mustakim* olarak çıkmaya başlayan *Sebilürreşad* dergisi birçok sayısında Hindistan Müslümanları hakkında haberler yayınlamış ve o bölge insanlarının yazılarına yer vermişti. Adnan Gül, "Batılılaşma Sürecinde Sebilürreşad Dergisi, Tarihçesi, Yayın Politikası ve Düşünce Sistemi", **EKEV Akademi Dergisi**, sy. 31 (Bahar 2007), s. 40-44. Özellikle Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ile Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı'na denk gelen 20. yüzyılın ilk çeyreğinde tarafların temas ve ilişkileriyle Hint Müslümanlarının Milli Mücadele yıllarında Türkiye'ye yardımları hakkında bkz.: Cöhçe, a.g.b., s. 140-215; Kocatürk, **a.g.e.**; Vahdet Keleşyılmaz, **Teşkilat-ı Mahsûsa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, Atatürk Araştırma Merkezi yay. , Ankara 1999, s. 165; Mustafa Keskin, **a.g.e.**; Aysun Gültekin, **Milli Mücadele Dönemi'nde Hindistan Müslümanları ile Ankara Hükümetleri Arasındaki Münasebetler (1918-1924)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir 2009 , s. 21-185; Duman, a.g.m., s. 389-399; Hayriye Yüksel, "Türk Devriminin Hindistan ve İran'daki Yansımaları", **Akademik Bakış**, c. III/6 (Yaz 2010), s. 237-254. Hindistan basını, Türk Kurtuluş Savaşı ve Türk Devrimi ile yakından ilgilenmişti. Ayrıntı için bkz.: Fida Hussain, **Hindistan Matbu'atında Türk Kurtuluş Savaşı ve İnkılâbı** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara 2012 , s. 24-159.

[15] Özcan, "Hindistan/Osmanlı-Hindistan Münasebetleri", s. 84.

[16] Özcan, "İngiltere/İngiliz Sömürgeciliği", s. 301.

[17] O tarihlerde yaklaşık olarak 200.000 km²'ye yayılan Pakistan 2.000.000 nüfusa sahipti. Hindistan'ın ise yaklaşık olarak 3.500.000 km² toprağı ile 310.000.000 kadar nüfusu vardı. Bayur, **a.g.e.**, s. 654-659. 20. yüzyıl sonlarında Hindistan'da 15'i aşkın dil ve 250'yi aşan diyalekt konuşulmaktaydı. Resmi dil ise Hintçe idi. Dinsel grupların içinde en büyük oran % 85 ile Hindu'lara aitti. Nüfusun % 2'si Sih dinine bağlıydı. İbrahim E. Tiryakioğlu, "Düşünenlerin Düşünceleri-Türkiye Hindistan İlişkileri ve kopukluğun nedenleri", **Milliyet**, 9 Nisan 1986, No:13801, s. 10.

[18] "Yeni Hindistanda kültürel rönesans", **Milliyet**, 26 Ocak 1951, No:265, s. 1, 4.

[19] Aswini K. Mohapatra da geçmişten gelen tüm potansiyele rağmen Türk-Hint ilişkilerinin geliştirilememesine neden olan unsurlar arasında Türkiye-Pakistan yakınlığını değerlendirmişti. Aswini K. Mohapatra, a.g.m., s. 164-166.

[20] "Türkiye-Hindistan dostluk muahedesi imzalanıyor", **Cumhuriyet**, 7 Aralık 1951, No:9823, s. 3.

bir dostluk anlaşması imzalamışlardı. Antlaşmaya Türkiye adına Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Hindistan adına ise Türkiye Büyükelçisi Chandra Shekhar Jha imza atmıştı. Antlaşma ile taraflar, diplomasi ve konsolosluk münasebetlerini sürdürmeyi; ticaret, seyrisefain, gümrük, havacılık, suçluların iadesi gibi iki ülkeyi ilgilendiren alanlara yayılan ilişkilerini yürürlükte bulunan ve daha sonra aralarında imzalanacak özel anlaşmalara göre düzenlemeyi kararlaştırmışlardı. Türkçe, Hindu, İngilizce dillerinde süresiz olarak düzenlenen antlaşmada kültürel ilişkileri geliştirme arzusunun da altı çizilmişti[21]. Bu dönemde Türkiye ile Hindistan arasındaki temas ve ilişkileri destekleyen ve daha çok kültürel faaliyetler yürüten Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti[22], Hindistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanı Mevlana Ebü'l-Kelam Azad'ın[23] Türkiye ziyareti sırasında 29 Haziran 1951 günü iki ülke arasında Ankara'da imzalanan kültürel anlaşmadan[24] sonra olduğu gibi[25], 17 Aralık Pazartesi günü saat 18.00-20.00 aralığında Türkiye-Hindistan Dostluk Anlaşması'nın imzalanması ve Hindistan Basın Ataşesi Bay ve Bayan G.H. Jansen'in Türkiye'den ayrılmaları münasebetiyle cemiyetin Cihangir'deki lokalinde bir kokteyl parti düzenlemişti[26].

TBMM'de Türkiye ile Hindistan Dostluk Antlaşması'nın onanmasına dair kanun tasarısı ise 5 Mayıs 1952 tarihinde biri çekimser olan 279 oyun 278'i ile yasallaşmıştı[27]. Kanun *Resmi Gazete*'de 13 Mayıs 1952 tarihinde 5926 kanun numarasıyla yayımlanacaktı[28]. Hindistan Parlamentosu ise anlaşmayı 1952 yazında onaylanacaktı[29].

Türkiye ile Hindistan'ı farklı alanlarda birbirine yaklaştıran bu adımların arkasından, 1952 sonlarında TBMM'ye Hindistan Parlamentosu'ndan bir davet gelmişti. Hindistan Büyükelçisi C. S. Jha'nın aracılığı ile TBMM'ye gelen ve okunan davet mektubunda, Hindistan Parlamentosu Başkanı iki ülkenin ilişkilerinin

---

[21] Antlaşma "*Hindistan Cumhuriyeti ile, Bakanlar Kurulu'nun 7 Mart 1951 tarihli ve 12623 sayılı, 1 Ağustos 1951 tarihli ve 13448 sayılı kararlarıyla verilen yetkiye tevfikan*" imzalanmıştı. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, Toplantı:2, Cilt:14, Birleşim:65, 28 Nisan 1952, s. 497, 530 ve 122-123 sayılı basmayazı tutanakları; **T.C. Resmi Gazete**, 13 Mayıs 1952, Sayı: 8108, s. 3586-3587. 26 Temmuz 1951 tarihinde ise Ankara'da Dışişleri Bakanlığı'nda Türkiye ile Pakistan arasında dostluk anlaşması imzalanmış ve Pakistan Büyükelçisi Mian Beşir Ahmet tarafından Ankara Palas'ta bir kabul resmi düzenlenmişti. **Ayın Tarihi**, Temmuz 1951, No:212, s. 54.

[22] 1949 yılının ilk günlerinde Ankara'da Türkiye ile Hindistan'ın kültürel ilişkilerini güçlendirmek amacıyla Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti adını taşıyan bir cemiyet kurulmuştu. "Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti kuruldu", **Cumhuriyet**, 22 Ocak 1949, No:8781, s. 3. Cemiyet, İstanbul şubesini aynı yılın sonbaharında açmıştı. "Türkiye-Hindistan Dostluk Cemiyetinin İstanbul Şubesi faaliyete geçti", **Cumhuriyet**, 1 Ekim 1949, No:9031, s. 2. Merkezi Ankara olmak üzere Türkiye-Hindistan Kültür Derneği'nin kuruluşuna, 13 Haziran 1949 tarihli Bakanlar Kurulu'nun 3/9425 sayılı kararıyla izin verilmişti. **BCA**, Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No:119.46.6. 1958 Ocak ayında yeniden bir Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti kuruluşuyla karşılaşılmaktadır. Cemiyetin kuruluşuyla ilgili kararname ise 4/10397 sayı ve 30 Mayıs 1958 tarihini taşıyordu. Kararnameye göre merkezi İstanbul olmak üzere Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti'nin kuruluşuna izin verilmişti. **BCA**, Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No:149.29.18. Bu ikinci kuruluş, -kesin olmamakla birlikte- 1949'da kurulan cemiyetin İstanbul şubesinin 1957 sonbaharıyla birlikte ayrı bir cemiyete dönüşmesi olarak düşünülebilir. Cemiyetin daha çok İstanbul'da etkinlik göstermiş olmasının böyle bir ihtiyacı tetiklediği ya da böyle bir ihtiyacın doğmasına sebep olduğu ihtimaller içinde değerlendirilebilir. Öte yandan Fahri Konsolos Nihat Boytüzün, makalenin yazarı tarafından kendisiyle yapılan -fotoğraflanarak kaydedilen- görüşmede Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti'nin bekleneni verememesi üzerine fahri bir konsolosluğun açıldığını ileri sürmüştü. **Dr. Eminalp Malkoç Tarafından Nihat Boytüzün ile Gerçekleştirilen Söyleşi**, 10 Eylül 2013, saat 15.30-16.00.

[23] Hayatı hakkında bkz.: Azmi Özcan, "Ebü'l-Kelâm Âzâd", **DİA**, c. X, Türkiye Diyanet Vakfı 1994, s. 335-336.

[24] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, Toplantı:2, Cilt:15, Birleşim:68, 5 Mayıs 1952, s. 67 ve 158 Sayılı Basmayazı Tutanağı. "Türkiye-Hindistan kültür anlaşması", **Milliyet**, 30 Haziran 1951, No:421, s. 1, 3.

[25] Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti, 2 Temmuz 1951 akşamı Hindistan Eğitim Bakanı Azad şerefine Cihangir'deki Hindistan Haberleri Servisi binasında akşam yemeği vermişti. **Ayın Tarihi**, No:212, s. 8-17.

[26] "Küçük Haberler", **Cumhuriyet**, 17 Aralık 1951, No:9833, s. 2; "Türk-Hindistan Dostluk Cemiyetinin toplantısı", **Cumhuriyet**, 18 Aralık 1951, No:9834, s. 2.

[27] Aynı gün Pakistan ile yapılan dostluk antlaşması hakkındaki tasarı ikinci kez oylanmıştı. Tasarı biri çekimser, 282 oyla yasallaşmıştı. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, Toplantı:2, Cilt:15, Birleşim:68, 5 Mayıs 1952, s. 46, 51, 52, 61, 82-89.

[28] **T.C. Resmi Gazete**, 13 Mayıs 1952, Sayı: 8108, s. 3586-3587.

[29] **Milliyet**, 27 Temmuz 1952, No:796, s. 3.

geliştirilmesi çizgisinde TBMM milletvekillerinden oluşan bir heyetin Hindistan'a gönderilmesini rica ediyordu. Davet çerçevesinde heyetin Şubat ortalarında Hindistan ziyaretini gerçekleştirmesi ve ziyaretin 3 hafta sürmesi önerilmişti. Başkanvekili Muzaffer Kurbanoğlu, bu davete icabet edileceğini açıklayacaktı[30].

Önerildiği üzere 1953'ün ilk aylarında gerçekleştirilecek Hindistan gezisi için bir heyet belirlenmesi amacıyla TBMM'de seçim yapılmıştı. Bu seçim süreci 13 Şubat'ta tamamlanmış ve 266 milletvekilinin katılımıyla gerçekleştirilen oylamada Hindistan'a gidecek heyet için Samih İnal, Halil Atalay, Haluk Şaman, N. Ünal Alçılı, Nusret Kirişçioğlu, Bezhat Bilgin, Avni Yurdabayrak, Nail Geveci, Tarık Kozbek, Salih F. Keçeci, Emin Develioğlu, Müfit Erkuyumcu, Hamdi Dayı ve Tezer Taşkınar seçilmişti[31].

Hindistan gezisinin ardından Bursa Mebusu Haluk Şaman 24 Nisan 1953 tarihinde Meclis'te bir açıklama yapmış ve gezi sırasında kendilerine gösterilen hüsnükabul ve misafirperverliği överek "*... Tam bir ay süren Hindistan'daki ikamet ve seyahatimiz programının bize her türlü tetkik ve müşahede imkanlarını bahşedebilmek üzere titiz bir alâka ile ihzar ve büyük bir intizamla tatbik edilmiş bulunduğunu da burada takdirle ifade etmek isterim*" diyecekti. Ayrıca Hindistan'da Türk milletine karşı dostluk, takdir ve hayranlık hislerinin duyulduğunu dile getirmişti. Tarihi geçmiş ve ortak kültür ve medeniyet birikiminin doğurduğu bu duyguları geliştirmek üzerinde durmuş ve "*Bu vesile ile Hindistan ile aramızdaki kültürel ve iktisadi münasebetleri, bu sağlam zemin üzerinde, ileriye doğru götürmesini de Hükümetimizden temenniye şayan bulmaktayız*" değerlendirmesini ortaya koymuştu.

Haluk Şaman'ın da açıklamalarında belirttiği gibi Türk temsilciler başta merkez ve eyalet parlamentoları olmak üzere birçok kamu kuruluşunu, üniversiteleri, araştırma enstitülerini, eğitim merkezlerini, beş yıllık planın uygulama sahalarını, sınai ve zirai tesisleri, tarihi ve mimari abideleri ziyaret etmişlerdi. Bu temaslar sırasında, çeşitli uygulama ve alanlara yönelik araştırmaların yanında taraflar arasında bilgi alışverişi gerçekleştirilmişti[32]. Bu temasların ardından 1954 başlarında 10 kişilik bir Hint parlamento heyetinin Türkiye'ye geleceği haberleri basına yansıyacaktı[33]. Bununla birlikte TBMM'nin daveti üzerine Hindistan Parlamentosu'ndan 15 kişilik bir grubun 20 günlük bir ziyaret için 2 Kasım 1954'te Türkiye'ye gelmeleri kararlaştırılmıştı[34].

1950'lerin ortalarında iki devletin temsilcileri farklı bir platformda bir araya gelmişlerdi. 18 Nisan 1955 tarihinde başlayan Bandung Konferansı'nda[35] Türkiye'yi temsil eden Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, 21 Nisan tarihli oturumda Nehru ile bağlantısızlık konusunda çatışmıştı. Zorlu, bloksuzluğun zararlarını ileri sürerken, Nehru yararlarını savunacaktı. Zaten Nehru'ya göre bu bloklardan birine katılmak bir Asya-Afrika devlet için "*müsamaha edilmez bir küçük düşme*" idi. Bu konferanstaki tartışmadan sonra ilişkiler beklenen düzeye ulaşamayacaktı[36].

---

[30] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, Toplantı:3, Cilt:18, Birleşim:19, 19 Aralık 1952, s. 307, 312.
[31] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, Toplantı:3, Cilt:20, Birleşim:43, 13 Şubat 1953, s. 271, 274-275, 288-289.
[32] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:IX, Toplantı:3, Cilt:21, Birleşim:72, 24 Nisan 1953, s. 480-481.
[33] **Milliyet**, 4 Ocak 1954, No:1314, s. 2.
[34] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon Kodu: 030.01, Yer No:50.298.5.
[35] Asya-Afrika Ülkeleri Konferansı'nın 18-24 Nisan 1955 tarihlerinde Bandung'da toplanması münasebetiyle bu konferans, Bandung Konferansı olarak da adlandırılmaktadır. Davut Dursun, "Bandung/Bandung Konferansı", **DİA**, c. V, Türkiye Diyanet Vakfı 1992, s. 55.
[36] Mehmet Gönlübol, Cem Sar, Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, Ömer Kürkçüoğlu, A.Haluk Ülman, A.Suat Bilge, Duygu Sezer, Hakan Bingün, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996 , s. 275; Tiryakioğlu, a.g.m., s. 10. Dikerdem, Nehru'nun Türk Dışişleri Bakanı'nı ABD sözcüsü rolünde karşısında bulduğunu ileri sürmüştü.

Başbakan Adnan Menderes, 1958 baharında Uzak-Doğu seyahatine çıkmış[37] ve Hong-Kong, Bang-Kok, ve Kalküta yolu ile Yeni Delhi'ye uğrayarak[38] Başbakan Pandit Nehru ile görüşmüştü. Menderes'in Cumhurbaşkanı Rajendra Prasad tarafından kabul edildiği bu gezi, Hindistan basınınca ilişkilerin daha da gelişeceği çizgisinde yorumlanmıştı[39]. Aynı dönemde Pakistan'ın da dahil olduğu Bağdat Paktı'nın CENTO'ya dönüşerek komünizmi engellemeye çalışması, Hindistan ile komünizm karşıtlığında ortak bir nokta oluşturmaktaydı. Ancak Türkiye-Pakistan ittifakı, Yeni Delhi cephesinde tereddüt yaratıyordu[40]. 1960 baharında ise Nehru'nun Türkiye ziyareti gerçekleşecekti. 20 Mayıs 1960 tarihinde Nehru, Ankara'ya gelerek Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Zorlu ile temaslarda bulunmuştu[41]. Ankara'dan sonra 22 Mayıs'ta İstanbul'a geçen Nehru, 24 Mayıs'ta Türkiye'den ayrılacaktı[42]. Bu günlerde Nehru, Türk basınının da ilgi odağı olmuştu[43].

1960 VE 1970'Lİ YILLARDA İKİ ÜLKENİN POLİTİK VE DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

Yaşanan temaslara rağmen Türk-Hint ilişkilerinin sınırlı çerçevede sürdüğü bir dönemde, tarafların temasları çizgisinde farklı kabul edilebilecek bir yazışma yaşanmıştı. Zira 1962 baharında Türk Hükümeti tarafından Ankara'daki Hindistan Büyükelçiliği'nin su tesisatına yönelik bir tadilat için 6.850 TL'lik yardım yapılmıştı. Miktarın Osmanlı Bankası'nın Ulus şubesindeki elçilik hesabına yatırılmasından sonra Hindistan Büyükelçisi Raja J. K. Atal, Başbakan İsmet İnönü'ye 18 Nisan 1962 tarihli bir teşekkür mektubu göndermişti[44]. Yaklaşık bir yıl sonra 6 Mart 1963 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü, Hindistan Büyükelçisi Kanhaiya Lal Mehda ile görüşmüştü. Hindistan Büyükelçisi Nehru'nun selamlarıyla birlikte Türkiye'nin Hindistan'a silah yollamak istemesinden ve Hindistan-Pakistan ihtilafının çözümü için sergilediği girişimlerden ülkesinin memnuniyetini ifade etmişti. Ayrıca Başbakan'a Pakistan ile yaşadıkları ihtilaf hakkında bilgi vermişti. Büyükelçi, Çin ile Pakistan'ın sınır anlaşmasından yakınırken İsmet İnönü'nün isteği üzerine Çin ile kendi ülkesinin yaşadığı sorunlu süreç hakkında da açıklamalarda bulunmuştu. Görüşme sırasında Hindistan Büyükelçisi "*Gandi'nin hürriyet mücadelesi sırasında kendilerinin, Türkiye'nin istiklal ve kalkınma hareketlerini hayranlıkla takip ettiklerini; Büyük Atatürk ile birlikte Sayın Başbakanımızı da bir kahraman olarak tanıdıklarını; şimdi böyle bir kahramanı ziyaret etmekle, gençlik tahayyüllerinin gerçekleşmekte*"

Mahmut Dikerdem, "Bir Büyükelçisinin Anıları…-8", **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1977, No:19141, s. 4. Konferans'ta Türkiye'nin Batı yanlısı tutumu ve bloksuzluğa karşı çıkması, Üçüncü Dünya ülkeleriyle ilişkilerinin geliştirilmesinde olumsuz bir rol oynayacaktı. Bandung Konferansı hakkında bkz.: **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, s. 273-279; Dursun, "Bandung/Bandung Konferansı", s. 55-56. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte Türkiye ile Hindistan'ın konumları ve iki ülkenin karşılaştırması hakkında bkz.: Leyla Şen, **The US Foreign Policy And The Institutionalization Of Dependency In The Periphery In The Post-WW' Era: Turkey And India Compared (1947-1973)/İkinci Dünya Savaşı Sonrasında ABD'nin Dış Yardım Politikası ve Çevrede Bağımlılığın Kurumsallaşması: Türkiye ve Hindistan Karşılaştırması (1947-1973)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), The Instıtute of Economics And Social Sciences Of Bilkent University, Ankara 2003 , 569 s.

[37] Menderes'in gezisi sırasında Başbakanlığa Etem Menderes'in, Başbakan'ın refakatinde bulunacak Hariciye Vekili'ne Dahiliye Vekili Dr. Namık Gedik'in, Basın-Yayın ve Turizm Vekili'ne de Devlet Vekili Emin Kalafat'ın vekalet etmeleri hakkındaki Cumhurbaşkanlığı tezkeresi Meclis Genel Kurulu'na 28 Nisan 1958'te sunulmuştu. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:XI, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:61, 28 Nisan 1958, s. 309, 312.

[38] Menderes, Çin ve Güney Kore gibi coğrafyalarda çeşitli temaslarda bulunacaktı. "Menderes bugün Nehru ile görüşecek", **Milliyet**, 1 Mayıs 1958, No:2863, s. 1.

[39] "Menderes, Nehru ile dün görüştü", **Milliyet**, 2 Mayıs 1958, No:2864, s. 1; "Menderes Dün Karaşi'ye gitti", **Milliyet**, 3 Mayıs 1958, No:2865, s. 1.

[40] Mahmut Dikerdem, "Bir Büyükelçisinin Anıları…-8", **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1977, No:19141, s. 4.

[41] Ortak tebliğde Zirve Konferansı'nın kesintiye uğramasından dolayı barış çalışmalarına bütün ülkelerin katılması gerektiği vurgulanacaktı. "Başvekil Nehru şehrimize geldi", **Milliyet**, 23 Mayıs 1960, No:3592, s. 1, 5.

[42] **Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul 1973 İl Yıllığı**, s. 54; "Başvekil Nehru şehrimize geldi", **Milliyet**, 23 Mayıs 1960, No:3592, s. 1, 5; "Nehru bugün gidiyor", **Milliyet**, 24 Mayıs 1960, No:3593, s. 1.

[43] Mete Akyol, "Nehru'ya iki gün garsonluk ettim", **Milliyet**, 23 Mayıs 1960, No:3592, s. 1, 5; Mete Akyol, "Nehru'ya iki gün garsonluk ettim", **Milliyet**, 24 Mayıs 1960, No:3593, s. 1.

[44] **BCA**, Fon Kodu: 030.01, Yer No:7.42.2.

olduğunu söyleyecekti[45]. Bu ifadeler geçmişe yönelik düşünsel ve duygusal bağları ifade etmesi bakımından dikkat çekici idi.

1965 yazında Hindistan Cumhurbaşkan Yardımcısı Zakir Hüseyin[46], Türkiye'ye iyi niyet seyahati yapmış ve 1 Haziran günü Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile görüşmüştü. Zakir Hüseyin, gezisi esnasında Dışişleri Bakanı Hasan Işık ile de bir araya gelmişti[47]. 1966 yılı başlarında Türkiye cephesinde Hindistan'a duyulan hassasiyetin örneklerinden biri, Cumhuriyet Senatosu'nda gözlemlenmişti. 13 Ocak günü Elazığ Üyesi Celal Ertuğ, 11 Ocak'ta Hindistan Başbakanı Lâl Bahadır Şastri'nin vefatı nedeniyle Hindistan Parlamentosu'na Cumhuriyet Senatosu'nun teessürlerinin bildirilmesi hakkında önerge sunmuştu. Bu önerge ittifakla kabul edilecekti[48]. Aynı günlerde Adana Milletvekili Kasım Gülek, konuyu Millet Meclisi'ne taşımıştı. 12 Ocak'ta Hintlilere başsağlığı dileyen demeci için gündem dışı söz almış; Lâl Bahadır Şastri'yi tanıttıktan[49] sonra Hindistan Parlamentosu'na bir başsağlığı telgrafı çekilmesini önermiş ve Hint milletine başsağlığı dilenmesi hakkında bir önerge sunmuştu[50]. Haziran ortalarında Türk Hükümeti'nin davetlisi olarak Hindistan Turizm Bakanı Taleyar Han, Türkiye'ye gelmiş ve Milli Meclis'i ziyaret etmişti[51].

1966 yılı sonlarında bazı milletvekili ve senatörlerin girişimiyle Cumhuriyet Senatosu'nda Türk-Hindistan Parlamentolararası Dostluk Grubu kurulmuştu. Nitekim Türk-Hindistan Parlamentolararası Dostluk Grubu Müteşebbis Heyet Başkanı Balıkesir Milletvekili Ahmet İhsan Kırımlı gereken işlemlerin yapılması için Senato Başkanlığı'na başvuracaktı[52]. 13 Mayıs 1967 tarihinde ise Tokat Milletvekili Cevdet Aykan, Hindistan Cumhurbaşkanlığına seçilen Dr. Zakir Hüseyin'in görevine başlaması münasebetiyle gündem dışı söz almıştı. Dr. Zakir Hüseyin'in Hindistan'daki demokratik kuruluşların devamında ve bu kuruluşların gelişmesinde katkıları bulunan bir devlet adamı, bilim insanı ve eğitimci olduğunu belirttiği konuşmasında Pakistan ile Hindistan arasındaki sorunlara atıf yaptıktan sonra "*Dini inançların politik değerlendirme ve tartışmaların dışında tutulduğu toplumlar maalesef azdır. Dini inançların politik seçmelerin, tartışmaların dışında tutulması prensibine Hindistan Dr. Zakir Hüseyin'i Cumhurbaşkanlığına seçmekle bir büyük ve değerli örnek vermiştir*" diyecekti[53].

2-10 Ocak 1968 tarihleri arasında Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in başkanlığında bir heyet -yaklaşık bir yıl önce gelen davet üzerine- Hindistan (ve Pakistan) ziyaretini gerçekleştirmişti[54]. Çağlayangil'in

---

[45] **BCA**, Fon Kodu: 030.01, Yer No:63.390.8.

[46] Zakir Hüseyin, bu göreve 1962 yılında getirilmişti. 13 Mayıs 1967 tarihinde Hindistan'ın ilk Müslüman cumhurbaşkanı olarak seçilecekti. Hayatı hakkında bkz.: Azmi Özcan, "Zakir Hüseyin", **DİA**, c. XLIV, Türkiye Diyanet Vakfı 2013, s. 107.

[47] "Gürsel, Hindistan Cumhurbaşkan Yardımcısı ile görüştü", **Milliyet**, 2 Haziran 1965, No:6291, s. 1.

[48] **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem:1, Toplantı:5, Cilt:31, Birleşim:32, 13 Ocak 1966, s. 679, 681.

[49] Kasım Gülek'in açıklamasına göre Şastri, 18 aylık başbakanlık müddetinden sonra görevi sırasında, 61 yaşında kalp krizine bağlı olarak hayatını kaybetmişti. Gülek'in ifadeleriyle Gandhi ve Nehru'dan sonra başbakanlığa seçilen ve sevgi kazanmış, tanınmış, sulhsever, ilerici bir şahsiyetti. Keşmir Meselesi, Hindistan ile Pakistan arasında çatışmaya yol açmış ve İngiliz Milletler Topluluğu sorunu çözememiş ve nihayetinde Rusya'nın arabuluculuğu ile Taşkent Anlaşması imzalanmıştı ki Şastri anlaşmanın imzasından iki saat sonra vefat etmişti.

[50] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem:2, Toplantı:1, Cilt:2, Birleşim:34, 12 Ocak 1966, s. 335, 340, 342-344.

[51] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem:2, Toplantı:1, Cilt:7, Birleşim:98, 17 Haziran 1966, s. 91, 103.

[52] Heyet, Ahmet İhsan Kırımlı (Balıkesir Milletvekili-başkan), Cahit Karakaş (Zonguldak Milletvekili-başkanvekili), Muslihittin Gürer (Sakarya Milletvekili-genel sekreter), Celal Sungur (Yozgat Milletvekili-sayman), Nurettin Ok (Çankırı Milletvekili-üye), Refet Eker (Antalya Milletvekili-üye), Cevad Açıkalın (Kontenjan Senatörü-üye), İzzet Birand (İzmir Senatörü-üye) ve Hüseyin Avni Göktürk'ten (Niğde Senatörü-üye) oluşmuştu. **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem:1, Toplantı:6, Cilt:37, Birleşim:11, 6 Aralık 1966, s. 333, 342-343.

[53] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem:2, Toplantı:2, Cilt:17, Birleşim:103, 17 Mayıs 1967, s. 195, 198.

[54] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem:2, Toplantı:3, Cilt:23, Birleşim:26, 12 Ocak 1968, s. 259, 264-266. Çağlayangil'in başkanlığındaki heyet ile Hindistan Devlet Bakanlarından Bhagat başkanlığındaki heyet görüşmeler

temasları devam ederken bu gezinin önemi, Abdi İpekçi tarafından ele alınmıştı. Yazısına "*Türkiye ile Hindistan arasında yıllardır esen soğuk hava bir türlü yumuşatılamamıştır*" cümlesiyle başlayan İpekçi, Bağlantısızlar Hareketi'nin lideri olan Hindistan'ın Türkiye'ye "*batı blokunun peyki gözü ile*" baktığını ancak Komünist Çin'in tehdidi ile karşılaşınca batıya karşı tutum değiştirirken Türkiye ile arasını düzeltmeye çalıştığını; dolayısıyla o dönemde temasların arttığını aktarmıştı. İpekçi'ye göre her iki taraf ilişkileri düzeltmek istemekte fakat Türkiye'nin RCD ve CENTO anlaşmalarıyla müttefiki olan Pakistan'a yakınlığı ve Keşmir Sorunu'nda bu ülkeyi desteklemesi, buna karşılık Hindistan'ın Kıbrıs Sorunu'nda Makarios'un arkasında durması iki devleti karşıt uç kutuplarda tutuyordu. Yazar, iki ülkenin ilişkilerinin düzelmesini, bu engellerin ortadan kalkmasına bağlamış ve Çağlayangil'in temaslarının bu noktada önem kazandığını vurgulamıştı[55]. Henüz gezinin sürdüğü günlerde *Milliyet* gazetesi de Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in başta Hindistan Başbakanı İndira Gandhi olmak üzere Hint yetkililerine Kıbrıs Meselesi, Kıbrıs'ta yaşananların yanında Orta-Doğu, Vietnam ve diğer dünya meseleleri hakkındaki Türk görüşünü aktardığını haber yapmıştı[56]. Temaslar sonunda açıklanan ortak bildiride iki devlet arasında doğrudan bir sorun bulunmadığı ve işbirliğinin geliştirilmesine çabalanacağı ortaya konulmuştu[57].

12 Ocak günü ise Çanakkale Milletvekili Muammer Baykan, Millet Meclisi'ne gündem dışı bir konuşma yapmış ve gezi izlenimlerini aktarmıştı. Baykan gezinin "*bir davete icabetten öteye taşan ve karşılıklı olarak daha iyi anlaşma atmosferi hazırlamaya yarıyan*" bir nitelikte olduğunu söylemişti. Üstelik bu ziyareti,

---

yapmıştı. "Türkiye-Hindistan görüşmelerine dün devam edildi", **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1968, No:15604, s. 3. Çanakkale Milletvekili Muammer Baykan'ın, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in başkanlığındaki heyetle Hindistan ziyaretine katılması hakkında Başbakan Süleyman Demirel'in imzaladığı Başbakanlık tezkeresi 17 Ocak 1968 günü Meclis'te oylanacaktı. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem:2, Toplantı:3, Cilt:23, Birleşim:28, 17 Ocak 1968, s. 401, 413.

[55] Abdi İpekçi, "Durum - Türk-Hint İlişkileri", **Milliyet**, 7 Ocak 1968, No:7226, s. 1, 7. Keşmir aslında Himalayalar'ın kuzeybatı kesiminde bulunan, 135 km uzunluğa ve 32-40 km genişliğe sahip verimli bir vadinin adı iken zamanla 222.236 km^2 yüzölçümlü bir bölgeyi kapsamına almıştır. Bölgenin 78.114 km^2'si Pakistan'ın elinde bulunmaktadır. Bunun 11.639 km^2'lik bölümü Azad Keşmir eyaletini teşkil etmektedir (nüfusu 3.210. 000; 1998 tahmini). 42.685 km^2'1ik bölümü Çin'in hakimiyetinde olan bölgenin Hindistan'a ait bölümünü ise 101.307 km^2'lik Cammû-Keşmir eyaleti meydana getirmektedir (nüfusu 10.069.917; 2001). Saiyid Athar Abbas Rizvi, "Keşmir", **DİA**, c. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı 2002, s. 325. Hindistan ile Pakistan arasındaki Keşmir Sorunu, 1947 yılından itibaren süregelen ve iki ülkenin ilişkilerini etkileyen bir konudur. İngiltere, Hindistan'dan çekilirken bu coğrafyanın 500 kadar irili ufaklı nizamlık, nevvablık, mihracelik ve prensliklerini, kurulmuş olan iki dominyondan birine katılmakta serbest bırakmış; nüfusu Müslüman olan devletler Pakistan'a, nüfusu Hindu olanlar da Hindistan'a katılmıştı. Ancak nüfusu Müslüman olan Keşmir'in Hindu mihracesi Hindistan'a katılmak isteyince ülkede karışıklıklar meydana gelmişti. Punç ve Mirpur Müslümanları ayaklanmışlardı. Bunun üzerine Pakistan ile Hindistan'ın asker yollayarak müdahale etmeleri, bu coğrafyanın Keşmir ve Cammu olarak ikiye bölünmesini getirmişti. Bundan sonra da taraflar hak iddialarını karşılıklı olarak sürdürmüşlerdi. Keşmir Sorunu, Türk basınına da konu olacaktı. Nitekim Ahmet Şükrü Esmer, 26 Temmuz 1951 tarihinde "*Hindistan-Pakistan…*" başlığı ile *Ulus*'ta bir yazı yayınlayarak sorunun içeriğini ele almış ve kaynağını ortaya koymuştu. Rizvi, "Keşmir", s. 326-327; Özcan, "Hindistan/Tarih", s. 79-80; **Ayın Tarihi**, No:212, s. 250. Ahmet Şükrü Esmer, çeşitli dönemlerde alevlenerek iki ülkenin ilişkilerini belirleyen Keşmir Sorunu'nu, bazı Türk gazetecilerle birlikte gerçekleştirdiği Hindistan gezisinin notlarını içeren bir kitapta da değerlendirmişti. Ahmet Emin Yalman, Ahmet Şükrü Esmer, Adviye Fenik, Refi' Cevad Ulunay, Doğan Nadi, **Hindistan'da Gördüklerimiz**, Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik A.O., Ankara 1953, s. 56, 63-74. 1948'de Birleşmiş Milletler'e taşınan sorunun önemli aşamalarından biri, Hindistan'ın 1957'de Keşmir'i resmen topraklarına kattığını açıklamasıdır. Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, Ankara 2008 , s. 293-294. Pakistan Cumhurbaşkanı Eyyûb Han'ın Keşmir'i işgal etmek istemesi üzerine Pakistan ile Hindistan, 1965 yılında çatışmışlardı. Kemal Kahraman, "Eyyûb Han", **DİA**, c. XII, Türkiye Diyanet Vakfı 1995, s. 18. Uçak kaçırma olaylarına da neden olan bu sorun, bölgedeki karışıklıkların doğrultusunda iki ülkeyi kısa süre içinde tekrar karşı karşıya getirecekti. 1965'ten sonra 1971 yılında ikinci kez taraflar arasında savaşa yol açmıştı. Sıtkı Ulay, "Olaylar ve Görüşler-Hindistan Pakistan Savaşı ve Türkiye", **Cumhuriyet**, 17 Aralık 1971, No:17014, s. 2; Rizvi, "Keşmir", s. 327. Türkiye ise özellikle 1971 yılında Hindistan'ın geri çekilmesini ve ateşkes imzalanmasını istemişti. **Cumhuriyet**, 29 Kasım 1971, No:16996, s. 1, 3, 7. Keşmir Sorunu, Türkiye'nin Pakistan ve Hindistan ile ilişkilerini 1990'lı yıllarda da etkileyecekti. "Keşmir Raporu Sıkıntısı-Türkiye üzerinde diplomasi savaşı", **Cumhuriyet**, 11 Kasım 1994, No:25237, s. 9.

[56] **Milliyet**, 8 Ocak 1968, No:7227, s. 3.

[57] "Türkiye-Hindistan görüşmeleri bitti", **Milliyet**, 10 Ocak 1968, No:7229, s. 7.

Nehru ile Zakir Hüseyin'in Türkiye ziyaretleriyle başlayan temasların bir aşaması olarak yorumlamıştı. Hindistan ile tarihsel bağlara rağmen ilişkilerde durgunluk yaşandığını, Kıbrıs Meselesi'nde Hindistan'ın tutumunun Türkiye açısından üzüntü yarattığını belirten Baykan, Hindistan'ın bağımsızlığını kazanarak ikiye ayrılmasından sonra "*…Pakistan ile olan münasebetlerimiz, gittikçe artan bir samimiyet ve sıcaklık içinde gelişirken, Hindistan'la olan münasebetlerimiz -Hindistan'ın 60 milyona yakın vatandaşının Müslüman olmasına rağmen- duraklamıştır*" diyecekti.

Gezinin rotasını aktarırken önce Pakistan'da temaslar gerçekleştirildiğini, burada çok sıcak karşılandıklarını ve bir gün sonra Hindistan ziyaretinin başladığını anlatmıştı. Türk Dışişleri Bakanı, Başbakan İndira Gandhi ile görüşmüş, daha sonra heyet toplantılarına geçilmişti. Bu temaslar sırasında, Türkiye ile Pakistan'ın yakınlığının Hindistan aleyhtarlığı anlamına gelmediği ve Türk-Hint ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiğinin altı çizilmişti. Genel hatlarıyla ziyareti başarılı değerlendiren Baykan, kendisinin de parlamenterlerle temas ettiğini söylerken Türkiye'nin tanıtım konusunda yeterince başarılı olmadığını vurgulayacaktı[58].

Aynı dönemde Hindistan'da görevli Türk Misyon Şefine, Türk diplomatlarıyla aile fertlerine mütekabiliyet şartı ile görevleri süresince giriş ve çıkışlar için gerçerli olmak üzere vize hakkı tanınması hususunda Hindistan makamlarıyla nota teatisi suretiyle bir anlaşma yapılması için Dışişleri Bakanlığı yetkilendirilmiş ve Bakanlar Kurulu tarafından 30 Mart 1968'de bir kararname çıkartılmıştı[59]. 1968 Nisan'ında ise İndira Gandhi'nin açıklamaları Türk basınına yansımıştı. Gandhi, ilk kez Türkiye-Hindistan ilişkilerine değinmiş ve iki ülke arasında gelişme kaydedildiğini belirterek, tarafların ilişkilerinde "*itimad ve anlayış havası*"nın hakim olduğunu söylemişti[60].

1969 yılı sonlarında iki ülkenin ilişkilerini etkileyen bir olay Fas'ın başkenti Rabat'ta toplanacak İslam Konferansı'nda yaşanacaktı. Fas, organizasyona katılması için Hindistan'a davetiye göndermişti. Ancak Hindistan, katılmayı arzu ettiği bu platformun açılış oturumunda Pakistan'ın tepkisi ile karşılaşmış; Pakistan delegesinin konferansı terk etme tehdidi karşısında Türkiye ile Ürdün Dışişleri Bakanları bir önerge sunmuşlar ve Hindistan'ın çıkarılmasını istemişlerdi ki bu iki ülke arasında soğuk rüzgarlar estirmişti[61].

1970 başlarında ise Hindistan Parlamentosu'ndan bir heyetin Türkiye seyahati basından izlenebilmekteydi. Nitekim 8 Şubat 1970 tarihinde Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti[62] tarafından Hilton Oteli'nde Hindistan parlamento heyetine resepsiyon verilmişti. Resepsiyona Vali Vefa Poyraz, Hindistan Büyükelçisi U.S. Bajpai, cemiyetin başkanı Haldun Gürmen ve üyelerle basın mensupları katılmışlardı[63]. 4 Kasım 1970 tarihinde Millet Meclisi'ni, Hindistan Dışişleri Bakanı Sardar Swaran Singh ziyaret etmişti[64].

---

[58] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem:2, Toplantı:3, Cilt:23, Birleşim:26, 12 Ocak 1968, s. 259, 264-266.
[59] **BCA**, Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No:217.24.8.
[60] "Gandi, Türk-Hindistan ilişkilerini övdü", **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1968, No:15694, s. 7.
[61] Mahmut Dikerdem, "Bir Büyükelçisinin Anıları…-8", **Cumhuriyet,** 10 Kasım 1977, No:19141, s. 4; Mahmut Dikerdem, "Bir Büyükelçisinin Anıları…-9", **Cumhuriyet**, 11 Kasım 1977, No:19142, s. 4; Mahmut Dikerdem, **Hariciye Çarkı-Anılar**, Cem Yayınevi, İstanbul 1989 , s. 183-186.
[62] Gazetede Türkiye Hindistan Dostluk Cemiyeti olarak yazılmıştı.
[63] "Hintli parlamenterlere bir kokteyl verildi", **Milliyet**, 9 Şubat 1970, No:7980, s. 11.
[64] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem:3, Toplantı:2, Cilt:9, Birleşim:3, 4 Kasım 1970, s. 19, 21. 1970 Eylül'ünde Zambia'nın başkenti Lusaka'da Bağlantısız Devletler Zirve Konferansı düzenlenmişti. Türkiye, Makarios'un bu platformda etkisini kırmak için Kenya Büyükelçisini gözlemci olarak göndermiş ancak -adeta bir yıl önce Rabat'ta yaşananlara karşılık olarak- Hintli başkanın desteği ile ilgili komisyon Rumların yaklaşımlarını destekleyerek Türk gözlemcinin binaya girmesini bile engellemişti. Bu nedenle Çağlayangil, Hint Dışişleri Bakanı'nın gezisini iptal ettirmeye

Çağlayangil'in ziyareti sonrasında gerçekleştirilen bu görüşmelerde, Kıbrıs, Keşmir, Vietnam sorunlarıyla ikili ilişkilerin geliştirilmesi üzerinde durulmuştu. Yayınlanan ortak bildiride, Kıbrıs'ta her iki kesimin barış ve tam güvenlik içinde yaşamalarına dayanan bir düzen temenni edilmişti. Hindistan, Pakistan ile yaşadığı sorunlarda Taşkent Deklarasyonu'na dayanılmasını isterken Türkiye, sorunların barış yoluyla çözülmesi yaklaşımını öne çıkarmıştı[65].

İsmail Cem, yaklaşık bir yıl sonra, 1971 Ekim sonlarında kaleme aldığı yazı dizisinde, Hindistan'ın Türkiye'ye özel önem verdiğini, Hint yetkililerin Türkiye ile daha güçlü ilişkiler kurmak istediklerini, Türkiye'yi Asya politikası ve kıta dengesinin önemli bir ağırlık merkezi olarak nitelendirdiklerini yazmıştı. Yazarın aktardığına göre Hint yetkililer, Türkiye'nin Yeni Delhi Büyükelçisi Mahmut Dikerdem'in "*Pakistan'la dost olmanın Hindistan'a düşman olmak anlamına gelmediği*" yaklaşımından etkilenmişlerdi[66].

1972 başlarından itibaren Hindistan, Milli Meclis gündemine daha çok Pakistan ile yaşadığı sorunlar bağlamında taşınacaktı. Nitekim 10 Mart 1972 tarihinde İçel Milletvekili Celal Kargılı hükümete bir soru önergesi yöneltmişti. Önergede; Hindistan ile Pakistan arasında silahlı çatışmaya dönüşen ihtilaf sebebiyle hükümetin izleyeceği politika hakkında parlamentoya bilgi vermeyi düşünüp düşünmediğini sorgulamıştı. Soru önergesi, Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim tarafından yazılı olarak cevaplandırılacaktı. Erim, basına da yansıyan Türk Hükümeti'nin görüşünü birkaç husus üzerinden değerlendirmiş; Doğu Pakistan Sorunu'nun Pakistan'ın iç sorunu durumunda bulunduğunu, Hindistan-Pakistan anlaşmazlığının getirdiği mülteciler meselesinin Hindistan'ı birinci derecede ilgilendirmekle birlikte silah yolu ile çözülmesinin doğru olmadığını, Türkiye'nin ateşkes yapılarak işgal edilmiş bölgelerin tahliyesinden yana bir tavır koyduğunu açıklamıştı. Ayrıca, görüş ve prensip açısından Türk Hükümeti'nin politikasının, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 7 Aralık 1971 tarihli kararıyla uygunluğuna dikkat çekmiş ve 16 Aralık 1971 tarihli hükümet programına atıfta bulunarak Pakistan'ın toprak bütünlüğünden yana olunduğunun altını çizmişti[67].

Celal Kargılı, 15 Mayıs 1972 tarihli soru önergesinde ise aynı yılın bütçe görüşmeleri sırasında yapılan açıklamalar üzerinde durmuş ve hükümetin Pakistan taraftarı yaklaşımlarına değinmişti. Ardından Bengladeş'in tanınmasına karar verilip verilmediğini sorgulayan soru önergesine Başbakan Nihat Erim'in verdiği cevaptan yola çıkarak hükümetin çelişkili davranıp davranmadığının değerlendirilmesini de isteyecekti. Dışişleri Bakan Vekili ve Ticaret Bakanı Naim Talu yazılı cevabında Türk Hükümeti'nin Bengladeş'i tanımaya karar verdiğini ifade etmediğini belirtmiş ve iki noktayı birleştirerek "*Türkiye Hükümeti daima devletlerin toprak bütünlüğüne*

çalışacaktı. Üstelik o dönemde, Hintli bakandan hemen önce -Avrupa seyahati çerçevesinde- Türkiye'yi ziyaret eden Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Kewal Singh, Ankara'da çok iyi karşılanmamıştı. Buna rağmen Hindistan Dışişleri Bakanı Türkiye'de Çağlayangil tarafından gayet sıcak karşılanacaktı. Mahmut Dikerdem, "Bir Büyükelçisinin Anıları…-9", **Cumhuriyet**, 11 Kasım 1977, No:19142, s. 4; Mahmut Dikerdem, "Bir Büyükelçisinin Anıları…-10", **Cumhuriyet**, 12 Kasım 1977, No:19143, s. 4.

[65] "Türk-Hint Ortak Bildirisinde Kıbrıs'a Değinildi", **Milliyet**, 6 Kasım 1970, No:8265, s. 9. Mehmet Barlas, ortak bildirinin alışılanın dışında bir şey getirmediğini ileri sürecekti. Mehmet Barlas, "Dünyada bugün-Bir bildiri ve bazı acı gerçekler", **Cumhuriyet**, 7 Kasım 1970, No:16626, s. 3.

[66] İsmail Cem, "İsmail Cem'in Gezi Notları, Hindistan", **Milliyet**, 22 Ekim 1971, No:8609, s. 7. Mahmut Dikerdem, anılarının bir bölümünde "*iki ay önce bana 'Pakistan'la ittifakımız Hindistan'a düşmanlık göstermeyi gerektirmez' diyen bir bakan*" ifadesiyle bu yaklaşımın Çağlayangil tarafından kullanıldığını açıklamıştı. Dikerdem, **a.g.e.**, s. 184-185; Mahmut Dikerdem, "Bir Büyükelçisinin Anıları…-8", **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1977, No:19141, s. 4.

[67] Soru önergesi 6 Aralık 1971 tarihliydi. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem:3, Toplantı:3, Cilt:23, Birleşim:58, 10 Mart 1972, s. 102, 217-218. 29 Mart'ta İçel Milletvekili Celal Kargılı'nın, Hindistan-Pakistan anlaşmazlığı ile ilgili beyanatlarına dair soru önergesi Başbakanlığa gönderilmişti. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem:3, Toplantı:3, Cilt:23, Birleşim:62, 29 Mart 1972, s. 381.

saygı göstermiş ve anlaşmazlıkların barışçı yollarla halli prensibini savunmuştur" açıklamasını yapmıştı. Bu açıklamada Bengladeş adını alan Doğu Bengal'in büyük devletlerce tanındığını da vurgulamıştı[68].

1973 yılında Hindistan, Ankara'ya büyükelçi olarak Kocheril Raman Narayanan'ı atamıştı. Narayanan, Türkiye ile özel olarak ilgilenen ve Pakistan-Türkiye ilişkilerini yakından gözlemlemeyi, hatta iki ülkenin arasına girerek Türkiye ile ekonomik temelli ilişkiler kurmayı planlayan bir diplomattı[69]. 24 Mart 1973 tarihinde Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti, Hindistan'ın yeni Ankara Büyükelçisi K.R. Narayanan ve eşinin ilk kez İstanbul'a gelmeleri dolayısıyla kokteyl parti vererek iki ülkenin ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunmaya çalışmıştı[70].

1970'lerin ortalarında Türkiye ile Hindistan'ın zayıf olarak nitelendirilebilecek ilişkilerinin bazı belirleyici yönleri dikkat çekiyordu. Nitekim uzun bir sömürü sisteminden gelen Hindistan'ın, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeciliğin yıkıldığı bir süreçte Bağlantısızlar Hareketi'ne verdiği önem bu açıdan dikkate değerdi. Buna karşılık bağımsızlık mücadelesinden gelen Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte ortaya çıkan kaygılarıyla farklı bir yaklaşım sergiliyordu. Bu yaklaşımların geçerli olduğu bir atmosferde, 31 Mart-4 Nisan 1976 tarihleri arasında gerçekleşen Hindistan Dışişleri Bakanı Y.B. Chavan'ın ziyareti, geçmişten gelen böyle çelişkilerin sosyo-ekonomik kökenli etkenlerle değişeceklerinin habercisi olarak görülmüştü[71]. Ardından Türk Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün, Türkiye'nin Bağlantısızlar'la yakınlaşmasına katkıda bulunacağını ileri sürdüğü Hindistan gezisine, 9 Temmuz 1978'de başlayacaktı[72]. Ökçün, konuk statüsü ile -Portekiz ve Romanya gibi- Türkiye'nin Bağlantısız'lara katılması için girişimlerde bulunmuş; Hint yetkililer, bu yaklaşımı uygun görmekle beraber gerçekleşmesinin birkaç yıla yayılabileceği karşılığını vermişlerdi. Dünya sorunları üzerinde değerlendirmelerin yapıldığı bu toplantılar, Türk Dışişleri Bakanı tarafından "*dostane*" olarak nitelendirilmişti[73].

Ökçün'ün Hindistan gezisi, Avrupa basınının da ilgisini çekecekti. Fransa'da yayınlanan *Le Nouveau Journal* gazetesi, Türkiye'nin Sovyetler'den sonra Bağlantısız ülkelerle ilişkisini geliştirmeye çalıştığını

---

[68] Tutanaklarda Bengaldeş olarak geçmektedir. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem:3, Toplantı:3, Cilt:25, Birleşim:97, 2 Haziran 1972, s. 2, 55-56. 1947'de Pakistan ve Hindistan devletleri kurulurken Batı Bengal Hindistan'ın, Doğu Bengal ise Pakistan'ın bir parçası haline gelmişti. Azmi Özcan, "Bengal", **DİA**, c. V, Türkiye Diyanet Vakfı 1992, s. 437. Ancak ekonomik ve kültürel etkenlerle birlikte Pakistan'ın batı kanadı ile Doğu Pakistan arasındaki eşitsizlik anlaşmazlıklara yol açmıştı. 1960'lı yılların sonlarında Doğu Pakistan'daki ayrılma duygusu politik bir hareketin kurulmasını, arkasından da bir iç savaşı getirdi. Hindistan'ın müdahalesi sonrasında 16 Kasım 1971'de Pakistan kuvvetleri teslim oldu. Savaş sırasında Batı Bengal'e kaçmış olan Doğu Pakistan devlet görevlileri tarafından Bengladeş Hükümeti adıyla yeni bir hükümet kuruldu. Böylece bağımsız bir Bengladeş Devleti ortaya çıkmıştı. Ancak bu sonuç, ülkedeki karışıklıkları yatıştırmaya yetmeyecekti. Syed Sajjad Husain, "Bengladeş", **DİA**, c. V, Türkiye Diyanet Vakfı 1992, s. 445-446.

[69] Ümit Gürtuna, "Diplomaside Kulis-Ankara'ya büyükelçi yağıyor", **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1973, No:17486, s. 3.

[70] İngilizce ve Türkçe olarak düzenlenen davetiyenin bir örneği şöyleydi: "*Hindistan'ın Ankara yeni Büyük Elçisi Ekselans K.R. Narayanan ve Eşinin İstanbul'a ilk gelişleri dolayisiyle tertiplenen kokteyl Partiyi Sayın Prof. Feridun Akozan ve Eşinin teşriflerini Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti Başkanı Prof. Haldun Gürmen ve Eşi saygıyla rica ederler. Saat 18:30, 24 Mart 1973, Cumartesi Park Otel*". **Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti Kokteyl Parti Davetiyesi** (Dr. Eminalp Malkoç Arşivi).

[71] Ali Gevgilili, "Günlük-Hint'den Türkiye'ye", **Milliyet**, 1 Nisan 1976, No:10204, s. 9. İkinci Dünya Savaşı bittiğinde yeryüzünde 600 milyon insan şu ya da bu biçimde sömürge sistemi altında yaşamaktaydı. 1980'li yılların sonlarıyla 1990'lı yılların hemen başlarında bağımlı durumda bulunan ülkelerin sayısı son derece azalmıştı. Böylesine büyük bir değişim ve hatta dönüşüm, Hindistan ile Pakistan'ın bağımsızlıklarını kazanmasıyla başlamıştı. Sander, **a.g.e.**, s. 397.

[72] "Ökçün Hindistan'a gitti", **Milliyet**, 10 Temmuz 1978, No:11024, s. 1, 14.

[73] "Ökçün: Bağlantısızlara gözlemci olarak katılmak istiyoruz", **Milliyet**, 12 Temmuz 1978, No:11026, s. 3; "Hindistan, Türkiye'nin bağlantısızlara 'konuk' olarak katılmasını destekliyor", **Milliyet**, 14 Temmuz 1978, No:11028, s. 8. 1980'lerin başlarında Türkiye'ye yeni Hindistan Büyükelçisi olarak gelen Nogendra Natt Jha, Türkiye'nin gözlemci statüsü için başvuru yapmadığını; oysa Hindistan'ın bu öneriyi destekleme niyetinde olduğunu açıklayacaktı. Sedat Ergin, "Hindistan'ın yeni Ankara Büyükelçisi sorularımızı yanıtladı", **Cumhuriyet**, 14 Şubat 1980, No:19954, s. 12.

yazmıştı[74]. Ancak Ecevit Hükümeti'nin NATO'ya bağlı olarak tarafsızlığa kayar görünümü, ayrıca parlamenter veya basın mensuplarının ziyaretleri, bütün temasların özünde yatan iyi niyete rağmen tarafların ilişkilerinin gelişmeme ya da gelişememe üzerine kurulu seyir dengesini değiştiremeyecekti. Aksine Hindistan-Türkiye soğukluğu sürmüş ve hatta Kıbrıs Meselesi'nde Hindistan, Birleşmiş Milletler'de oyunu Yunanistan ve Kıbrıs lehine kullanmıştı[75].

ÖZAL, GANDHİ VE EVREN'İN KARŞILIKLI ZİYARETLERİNİN GÖLGESİNDE 1980'Lİ YILLARIN İLİŞKİLERİ

1983 yılında Ankara'daki Hindistan Büyükelçiliği'nden başka İstanbul'da 1994 yılına kadar faaliyet gösterecek olan bir fahri konsolosluk kurulmuştu[76]. 1980'lerin ortalarına doğru İndira Gandhi'nin bir silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetmesi nedeniyle TBMM'de iki ülke arasındaki dostluğun bir örneği sergilenmişti. Bu çerçevede "*Hindistan Başbakanı İndira Gandi'nin bir silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetmesi dolayısıyla ailesine ve Hint Halkına Başkanlığın taziyetlerini sunan ve Genel Kurulu saygı duruşuna davet eden Başkanlık tezkeresi*" 31 Ekim 1984 günü Meclis'e sunulmuştu. TBMM Başkanı Necmettin Karaduman, Hindistan Başbakanı İndira Gandhi'nin o gün (31 Ekim) silahlı saldırı sonucu hayatını kaybettiğini tezkerede belirtmiş; metinde "*... bu müessif olay bir kere daha terörizmin yok edilmesinde ulusların işbirliği içinde bulunmaları gereğini ortaya koymaktadır*" dedikten sonra "*Başkanlık olarak ailesine ve dost Hint Halkına*" taziyetlerini sunmuş ve TBMM Genel Kurulu'nu bir dakikalık saygı duruşuna davet etmişti[77]. Ayrıca gerek tarihsel Türk-Hint dostluğu gerekse uluslararası nezaket çerçevesinde Hindistan Başbakanı İndira Gandhi'nin cenaze törenine katılmak üzere Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı İ. Kaya Erdem ile Devlet Bakanı Sudi Türel, 2-4 Kasım 1984 tarihlerinde Hindistan'a gideceklerdi[78].

1980'lerle birlikte Türkiye ile Hindistan arasındaki temasları geliştirme çabaları TBMM'de de yansımasını bulmuş ve -daha önce de olduğu gibi- 1986 yılı başlarında Parlamentolararası Türk-Hindistan Dostluk Grubu kurulması kararlaştırılmıştı. Bu karar, bir başkanlık tezkeresi ile 27 Mart 1986 tarihinde TBMM gündemine getirilerek kabul edilmişti. Parlamentolararası Türk-Hindistan Dostluk Grubu Kurucular Kurulu, Ercüment Konukman (İstanbul), Ferruh İlter (İstanbul), Leyla Yeniay Köseoğlu (İstanbul), Fahir Sabuniş (Bursa), İbrahim Ural (İstanbul), Yılmaz Önen (İzmir), Göksel Kalaycıoğlu (Ankara), İlker Tuncay (Çankırı), Ogan Soysal (Ankara) ve İsmail Şengün'den (Denizli) oluşturulmuştu[79].

---

[74] Gazete, Ecevit hükümetinin 1977'de işbaşına gelişiyle böyle bir "*Doğu'ya dönüşün*" beklendiğine işaret etmişti. Ayrıca gazete bir yandan Türkiye'nin NATO bağını sorgularken bir yandan da -aslında anlamlı/imalı bir şekilde- Türkiye'nin Ortak Pazar'a girmek için beklediğini hatırlatmıştı. "Le Nouveau Journal: Türkiye yavaş yavaş Batı'dan kopuyor", **Milliyet**, 17 Temmuz 1978, No:11031, s. 3.

[75] Tiryakioğlu, a.g.m., s. 10. 1980'lerin başında Hindistan, Ankara Büyükelçisi'nin ağzından Kıbrıs politikasını "*Siz bağımsız Kıbrıs istiyorsunuz, biz de aynı görüşteyiz. Siz iki toplumun temsilcilerinin bir araya gelip sorunu kendi aralarında çözüme kavuşturmaları gerektiğini savunuyorsunuz. Biz de bu konuda farklı bir şey söylemiyoruz*" şeklinde ifade etmişti. Ergin, "Hindistan'ın yeni Ankara Büyükelçisi sorularımızı yanıtladı", s. 12. Kısa süre sonra Hindistan Büyükelçiliği'ne Parimal Ghosh atanmıştı. Mustafa Ekmekçi, "Ankara Notları-Yeme de Yanında Yat?", **Cumhuriyet**, 12 Ekim 1981, No:20540, s. 10.

[76] Fahri Konsolos Nihat Boytüzün, Hindistan yetkililerince vaat edilmesine rağmen fahri konsolosluğun açılmasına yönelik uzun bir süre herhangi bir girişimde bulunulmadığı yönünde açıklama yapmıştır. **Dr. Eminalp Malkoç Tarafından Nihat Boytüzün ile Gerçekleştirilen Söyleşi**, 10 Eylül 2013, saat 15.30-16.00.

[77] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:17, Yasama Yılı:2, Cilt:8, Birleşim:19, 31 Ekim 1984, s. 1, 5-6.

[78] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:17, Yasama Yılı:2, Cilt:8, Birleşim:21, 6 Kasım 1984, s. 75, 86-87.

[79] TBMM Başkanlık Tezkeresi: "*Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına. Türkiye Büyük Millet Meclisinde Parlamentolararası Türk-Hindistan Dostluk Grubu kurulması için ilişik listede isimleri yazılı sayın milletvekillerinden oluşan kurucular kurulunun istemi, hükümetin de konu hakkındaki görüşü alındıktan sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi*

Yine 1986 baharında TC Başbakanı Turgut Özal, Hindistan'a bir ziyarette bulunacaktı. İlginçtir; bu gezi başlamadan basında etkisini göstermiş ve Nisan'ın ilk günlerinde *Milliyet* gazetesinde Hindistan Başbakanı Rajiv Gandhi ile yapılan bir röportaj yayınlanmıştı. Röportajın ana fikri "*Türk-Hint ilişkileri hakkında ne düşünüyorsunuz?*" ve "*Neden yavaş gelişiyor*" soruları üzerine oturmuştu. Rajiv Gandhi, geçmişte çok yavaş gelişen Türk-Hint ilişkilerinin hızlanmasını ümit ettiğini açıklamıştı. Ayrıca Türkiye'nin Pakistan ile olan dostluğunun iki ülke ilişkileri açısından bir etken olmadığını ileri sürmüştü. Kıbrıs konusunda ise Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın önerilerine destek verdiklerini, sorunu iki toplumun çözmesini ve Kıbrıs'ın kendi kendini yönetmesini savunmuştu. Röportaj sırasında iki ülke ilişkilerini güçlendirebileceği düşünülen farklı bir öneri ortaya çıkmıştı. Hindistan'ın Ganj Nehri'ni, Türkiye'nin ise Haliç'i temizlemesi; iki ülkenin bu konuda yarışması ve çevre koruması alanında ülkelerin birbirlerini tetiklemeleri hakkında konuşulmuştu[80].

Gerek varolan sürtüşmeler açısından gerekse ülkelerin on yıllardır süregelen ilişkilerinin yavaş seyri nedeniyle bu gezi, önemli gelişmeleri başlatacak bir adım olarak görülecekti. Üstelik bu algı, Türkiye'deki bazı kesimlerce Türk-Hint ilişkilerinin yok seviyesinde kabul edildiği bir dönemde oluşmuştu[81]. Basın mensupları da geziyi, Türk-Hint ilişkilerinde dönüm noktası olarak değerlendireceklerdi[82].

Başbakan Turgut Özal'ın 9-14 Nisan 1986 tarihleri arasında gerçekleştireceği bu ziyarette kendisine Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, Devlet Bakanı M. Vehbi Dinçerler[83], Hamdi Özsoy (Afyon Milletvekili),

---

Başkanlık Divanının 15 Ocak 1986 tarihli toplantısında görüşülerek; Yasama Meclislerinin Dış Münasebetlerinin Düzenlenmesi Hakkındaki 16.1.1964 tarih ve 378 sayılı Kanunun, 27.6.1972 tarih ve 1599 sayılı Kanun ile değişik 4 üncü maddesi uyarınca, sözü edilen dostluk grubunun kurulması uygun mütalaa edilmiştir. Adı geçen kanunun 4 üncü ve bu kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmeliğin 4 üncü maddeleri uyarınca, yüce Meclisin onaylarına sunulur. Abdülhalim Aras TBMM Başkanvekili. Parlamentolararası Türk-Hindistan Dostluk Grubu, Kurucular Kurulu: Ercüment Konukman (İstanbul), Ferruh İlter (İstanbul), Leyla Yeniay Köseoğlu (İstanbul), Fahir Sabuniş (Bursa), İbrahim Ural (İstanbul), Yılmaz Önen (İzmir), Göksel Kalaycıoğlu (Ankara), İlker Tuncay (Çankırı), Ogan Soysal (Ankara), İsmail Şengün (Denizli)". **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:17, Yasama Yılı:3, Cilt:27, Birleşim:85, 27 Mart 1986, s. 1, 15; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:17, Yasama Yılı:3, Cilt:27, Birleşim:86, 1 Nisan 1986, s. 111.

[80] "Gandi'nin Milliyet'e açıklamaları", **Milliyet**, 2 Nisan 1986, No:13794, s. 15. Gandhi'nin bu ifadelerine rağmen; hatta iki ülke arasında doğrudan hiçbir sorun bulunmamasına ve sürekli ilişkileri geliştirme niyeti taşımalarına karşın o dönemde tarafların iki engelle karşı karşıya oldukları değerlendirilmekteydi. Biri; NATO ve Bağlantısızlar çelişkisi, diğeri ise Türkiye'nin Pakistan ile olan yakınlığı idi. Tiryakioğlu, a.g.m., s. 10. Röportajı gerçekleştiren Mehmet Barlas, "*Bugün*" adlı köşesini Rajiv Gandhi'nin geçmişine ayırmıştı. Mehmet Barlas, "Bugün-Demokratik Hanedan", **Milliyet**, 2 Nisan 1986, No:13794, s. 1. Barlas, Hindistan hakkında 12 Nisan'a kadar süren bir yazı dizisi yayınlamıştı. Burada tarihsel ilişkiler, Nehru'nun Atatürk hayranlığı ve laik Türkiye'nin Hindistan üzerindeki etkisi gibi konular üzerinde de durmuştu. Mehmet Barlas, "Mihraceden Hanedana Kıta ülke Hindistan", **Milliyet**, 7 Nisan 1986, No:13799, s. 11; Mehmet Barlas, "Mihraceden Hanedana Kıta ülke Hindistan-7", **Milliyet**, 12 Nisan 1986, No:13804, s. 11. Barlas, 1970 baharında da "*Hindistan*" başlıklı bir dizi yayınlamıştı. Burada Hint Hükümeti'nin davetlisi olarak ülkenin her yerini gezdiklerini yazacaktı. Mehmet Barlas, "Hindistan 1", **Cumhuriyet**, 12 Mart 1970, No:16387, s. 1, 7. Bu geziye *Akşam*'dan Ali Sirmen, *Yeni İstanbul*'dan Kayhan Sağlamer ve Prof. Ahmet Şükrü Esmer katılmışlardı. Mehmet Barlas, "Hindistan 6", **Cumhuriyet**, 17 Mart 1970, No:16391, s. 5. Barlas'ın yazı dizisi 23 Mart günü tamamlanmıştı. Mehmet Barlas, "Hindistan 12", **Cumhuriyet**, 23 Mart 1970, No:16397, s. 5.

[81] Tiryakioğlu, a.g.m., s. 10. Turgut Özal'ın gezisinin birkaç gün öncesinde Hindistan'ın Ankara Büyükelçisi Vinod Komar Grover, Türk Başbakanı'na övgülerde bulunarak ikili ilişkilerde "*yeni bir sayfa açıldığını*" vurgulamıştı. "Hint sefirinden Özal'a övgü", **Milliyet**, 31 Mart 1986, No:13792, s. 7. Sami Kohen, gezinin bir sonuç vermeyeceği, sadece hava alanlarından karşılıklı yararlanmayı sağlayacak bir anlaşma imzalanabileceği yönündeki görüşlere rağmen üst düzeyde böyle gezilerin yapılması gerektiğini belirterek önemli olduklarının altını çizmişti. Sami Kohen, "Yorum-Bu geziden ne çıkar?", **Milliyet**, 11 Nisan 1986, No:13803, s. 5.

[82] Genelde gezi, Pakistan ve Kıbrıs sorunları çerçevesinde analiz edilmişti. Gazetelerde Turgut Özal'ın iki ülke arasındaki soğukluğu kırmaya çalışacağı manşetleri atılmıştı. "Hindistan'da 2 önemli sorun", **Milliyet**, 10 Nisan 1986, No:13802, s. 8. *Cumhuriyet*, bir yandan Kıbrıs Sorunu için destek arayışı, bir yandan da Hindistan'ın dolduramadığı ABD'nin tekstil ihraç kotasından yararlanma düşüncesi bağlamında geziyi yorumlamıştı. "Kıbrıs'a destek arayışı", **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1986, No:22137, s. 1, 12. Yalçın Doğan ise gezinin hemen somut sonuçlar getirmeyeceğini ileri sürmüştü. Yalçın Doğan, "Rajiv'in Çelebiliği", **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1986, No:22137, s. 1, 12.

[83] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:17, Yasama Yılı:3, Cilt:27, Birleşim:89, 8 Nisan 1986, s. 273-274, 285-286.

Şerafettin Toktaş (Balıkesir Milletvekili), Ahmet Şamil Kazokoğlu (Bolu Milletvekili), Saffet Sert (Konya Milletvekili), Haydar Koyuncu (Konya Milletvekili) ve Rıza Öner Çakan (Zonguldak Milletvekili) eşlik etmişlerdi[84].

Özal, heyetler arası görüşmelerin yanı sıra Hindistan Cumhurbaşkanı, Sanayi Bakanı, Dışişleri Bakanı ve diğer yetkililerle temaslarda bulunmuştu. Gandhi ile iki kez görüşmüş, Hindistan Ticaret ve Sanayi Odaları'yla da bir araya gelmişti. Yoğun temas trafiğinin etkisiyle Hint basını Türk heyeti hakkında geniş ölçüde yayın yapmıştı. Hatta Özal, Hint Milli Televizyonu'na uzun bir röportaj vermişti. Gezi çerçevesinde ekonomiden iletişime kadar birçok alanda taraflar arasındaki diyalog ve temasların geliştirilerek artırılması öngörülmüştü. Bu bağlamda hem Dışişleri Bakanlıkları arasında müsteşarlar düzeyinde bir istişare mekanizmasının kurulması hem de bakanlar düzeyinde Karma Ekonomik Komisyonun toplanması kararlaştırılmıştı. Ayrıca Hava Ulaştırma Anlaşması ile iki ülkenin radyo ve televizyon kurumları arasında işbirliği anlaşması yapılmıştı.

Hindistan Başbakanı Rajiv Gandhi'nin daveti üzerine gerçekleşen ziyaret hakkında Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, 22 Nisan günü TBMM'de milletvekillerini bilgilendirmişti. Başbakan Turgut Özal'ın ziyaretinin, bir Türk Başbakanının Hindistan'a ilk resmi ziyareti olduğunu söyleyen Halefoğlu[85], bu ziyaretin 1960 Mayıs'ında Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru'nun gerçekleştirdiği Türkiye gezisinin iadesi niteliğine sahip olduğunu belirtmişti. Ayrıca iki ülkenin ilişkilerinin geçmişini değerlendirerek, karşılıklı ihmaller nedeniyle geliştirilemediğini ileri sürmüş ve Özal'ın temaslarının bu ilişkiyi canlandırma anlamına geldiğini savunmuştu. Halefoğlu, Başbakan Turgut Özal'ın ziyaretinin beklentileri aşan bir başarıya ulaştığını vurgulayacaktı[86]. Turgut Özal da sonuçları açısından geziyi son derece başarılı olarak nitelendirmişti[87]. Nitekim "*... Ziyaretim, Türk-Hindistan ilişkilerinde yeni bir sayfa açacak*" diyecekti.

Basının gezi hakkındaki haber ve yorumları, Halefoğlu'nun açıklamalarıyla benzerlik göstermişti. Özal'ın Pakistan Başbakanı'ndan getirdiği dostluk mesajının Hindistan Dışişleri Bakanı Bali Bam Bagat tarafından memnuniyetle karşılandığı hakkında haberler de gazetelerde yer almıştı. Basın, Hindistan'ın Kıbrıs konusunda hem Türkiye hem de Yunanistan'ın kabul edeceği federal bir çözümü destekleyeceğini açıklamasını önemli bir değişiklik olarak aktarmıştı. Üstelik Hindistan cephesi, ilişkileri geliştirme isteğini açıklamaktan geri durmamıştı. Gazetelerde ciddi boyuta ulaşan aktüel haberlerle dikkat çeken geziyi[88] Halil İbrahim Karal (Ankara-SHP) eleştirecekti. Hindistan gibi geniş bir ülkeye yapılan gezi için yeterince hazırlanılmadığı eleştirisini getirmiş ve birkaç şirketin ilişkisini düzenlemeye yönelik bir gezi olduğunu ileri sürmüştü. Karal, gezinin dünya basınına haber olmadığını, dolayısıyla ilgi görmediğini söylerken hangi sorunların çözüldüğü

---

[84] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:17, Yasama Yılı:3, Cilt:27, Birleşim:87, 2 Nisan 1986, s. 191, 204-205.

[85] Menderes, 1958 baharında Yeni Delhi'ye uğramış; temaslarda bulunmuştu.

[86] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:17, Yasama Yılı:3, Cilt:28, Birleşim:95, 22 Nisan 1986, s. 9-11.

[87] Mehmet Ali Birand, "Köşe-Başbakan'ın Açıklaması", **Milliyet**, 25 Nisan 1986, No:13816, s. 9. Özal'ın Türkiye'ye döndükten sonra Hindistan ile ilişkili çeşitli sözler kullandığı ileri sürülmüş ve bu konu bir süre basının gündemini işgal etmişti. Melih Aşık, köşesinde "*Hindistan'da fakirlik, cehalet ve sefalet kucak kucağa... Türkiye'den şikayetçi olanları oraya göndermeli ki, nasıl iyi düzeyde olduğumuzu görsünler*" şeklindeki Turgut Özal'a ait olduğu ileri sürülen açıklamaları yayınlamıştı. Melih Aşık, "Açık Pencere-Diplomatik faul…", **Milliyet**, 17 Nisan 1986, No:13808, s. 9. Birand, Başbakan'ın fazla konuşma merakı nedeniyle gezinin fiyasko ile sonuçlandığını iddia etmişti. M. Ali Birand, "Köşe-Özal'ın Fransa ve Hindistan Gezileri", **Milliyet**, 22 Nisan 1986, No:13813, s. 9. Başbakan eleştiriler karşısında, bahsedilen konuşmaları yapmadığını açıklamış ve bu içerikte bir mektubu Birand'a göndermişti. Birand, "Köşe-Başbakan'ın Açıklaması", s. 9.

[88] "Delhi'den Kıbrıs'a olumlu yaklaşım-Özal'ın manolyası var", **Milliyet**, 11 Nisan 1986, No:13803, s. 5; "Aşıklar Anıtı'nda el ele…", **Milliyet**, 12 Nisan 1986, No:13804, s. 5; "Pakistan demokrasiye dönsün", **Milliyet**, 13 Nisan 1986, No:13805, s. 5; "Semra Özal'a peçe sordular", **Milliyet**, 14 Nisan 1986, No:13806, s. 9; "Körfez konuşuldu", **Milliyet**, 15 Nisan 1986, No:13807, s. 9.

sorusunu ortaya atmış; böylece gezinin başarısını sorgulamıştı[89]. Buna karşılık Hindistan Dışişleri Bakanı Dilt Tiwari, 1987 Şubat'ıyla tarihlendirilebilecek bir demecinde Turgut Özal'ın gezisinin verimliliğini vurgulayarak, geziden sonra yaşanan temaslarla gelişmelerden duyduğu memnuniyeti ifade edecekti[90].

Turgut Özal'ın gezisinin yarattığı atmosfer içinde önce 1986 Kasım'ında Devlet Bakanı M. Vehbi Dinçerler, Yeni Delhi Uluslararası Fuarı'na katılmak üzere Hindistan'a gidecekti[91]. Ardından 1987 baharında Ulaştırma Bakanı Veysel Atasoy görüşmelerde bulunmak üzere bir ziyaret gerçekleştirmişti[92]. Aynı dönemde Hindistan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri T.S.K. Menon'un gerçekleştirdiği Türkiye gezisi, ülkeler arasında olumlu bir atmosfere işaret ediyordu. 11 Mayıs 1987'de temaslarına başlayan Menon, Başbakan Turgut Özal ve Devlet Bakanı Vehbi Dinçerler tarafından kabul edilmişti[93].

Dönemin atmosferine uygun olarak 1980'lerin son yıllarında temaslar yoğunlaşmıştı. Nitekim Birleşmiş Milletler İskan (HABİTAT) Komisyonu'nun 11. dönem toplantısına katılmak üzere Bayındırlık ve İskan Bakanı İ. Safa Giray 5 Nisan 1988'de Hindistan'a giderken[94], önemli bir gelişme 1988 yazında Rajiv Gandhi'nin Türkiye ziyaretiyle yaşanacaktı. Gezi öncesi açıklamalarında laiklik ve demokrasinin Türkiye ile Hindistan'ı yakınlaştırdığını belirten Gandhi, Hindistan halkının Atatürk'e büyük saygı duyduğunu söylemiş ve dönemin Başbakanı Özal'a övgüde bulunmayı ihmal etmemişti[95]. Gandhi'nin, 17 Temmuz'da başlayan resmi ziyareti, Turgut Özal'ın 1986 yılında gerçekleştirdiği dönüm noktası niteliğindeki geziden sonra iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak nitelendirilmişti[96]. Olumlu mesajlar veren Gandhi, Başbakan Özal ile eşi tarafından resmi törenle karşılanmış; temasları sırasında Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz ve eski başbakanlardan Bülent Ecevit ile görüşmüştü. Bu gezi "*Hindistan'la soğukluk geride kaldı*" manşetlerinin gazete sütunlarına taşınmasını sağlayacaktı[97].

Türk-Hint ilişkilerinde yoğun trafiğin yaşandığı 1980'lerin sonlarında oldukça olumlu temaslar görülmüştü. 7 Ekim 1988 tarihinde TBMM Başkanlık Divanı, Hindistan Millet Meclisi Başkanı ile beraberindeki Parlamento Heyetini Türkiye'ye davet etme kararı almıştı[98]. Sonrasında Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Hindistan Cumhurbaşkanı Venkataraman'ın davetlisi olarak 22-26 Şubat 1989 tarihlerinde[99] Dışişleri

---

[89] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:17, Yasama Yılı:3, Cilt:28, Birleşim:95, 22 Nisan 1986, s. 14-15.
[90] Altan Öymen, "Bir Demeç", **Milliyet**, 22 Şubat 1987, No:14109, s. 9.
[91] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:17, Yasama Yılı:4, Cilt:32, Birleşim:26, 18 Kasım 1986, s. 513-514, 527.
[92] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:17, Yasama Yılı:4, Cilt:37, Birleşim:72, 4 Mart 1987, s. 269, 278-279.
[93] Menon'un gezisi, Türkiye'nin Hindistan ile Pakistan arasında arabuluculuk yapması açısından da önemliydi. "Menon'un temasları", **Milliyet**, 12 Mayıs 1987, No:14188, s. 14.
[94] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:18, Yasama Yılı:1, Cilt:5, Birleşim:43, 30 Mart 1988, s. 432, 452.
[95] "Ekonominiz heyecan verici", **Milliyet**, 16 Temmuz 1988, No:14608, s. 3, 13. *Cumhuriyet* gazetesinde de Hindistan ile ilgili benzer haber ve yorumlar çıkmıştı. Ayrıca Hasan Cemal tarafından Yeni Delhi'de bir röportaj gerçekleştirilmişti. **Cumhuriyet**, 16 Temmuz 1988, No:22952, s. 1, 10, 13.
[96] "Gandi bugün Türkiye'de", **Milliyet**, 17 Temmuz 1988, No:14609, s. 7. Aswini K. Mohapatra, Nehru'nun 1960 tarihli Türkiye ziyareti ile Özal'ın Hindistan gezisi arasındaki dönemi, iki ülke ilişkilerinde bir durgunluk aşaması olarak ele almaktadır. Mohapatra, a.g.m., s. 166. Bazı çalışmalarda, Özal'ın gezisinin etkisine bağlı olarak Türk-Hint ilişkileri, Hindistan'ın kuruluşundan 1980'lerin ortalarına ve sonrası şeklinde iki aşamada değerlendirilmektedir. Mujib Alam, "Evolving Pragmatism in Indo-Turkish Relations: From Cold War to Post-Cold War Period", **The Turkish Yearbook of International Relations**, sy.39 (2008), s. 131.
[97] "Gandi Ankara'da", **Milliyet**, 18 Temmuz 1988, No:14610, s. 1, 9.
[98] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:18, Yasama Yılı:2, Cilt:15, Birleşim:16, 25 Ekim 1988, s. 357-358, 376.
[99] Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Hindistan gezisinin yanında Pakistan Cumhurbaşkanı Ghulam İshak Khan'ın davetlisi olarak 16-19 Şubat tarihlerinde Pakistan, Malezya Kralı Sultan İskender'in davetlisi olarak 19-21 Şubat tarihlerinde Malezya'da bulunacağından yerine TBMM Başkanı Yıldırım Akbulut vekalet edecekti. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:18, Yasama Yılı:2, Cilt:23, Birleşim:59, 15 Şubat 1989, s. 139, 142.

Bakanı Mesut Yılmaz[100] ile Hindistan'a gidecekti. Evren, Hindistan'daki görüşmeleri sırasında hemen her Türk yetkilinin değindiği gibi Kurtuluş Savaşı yıllarında Hindistan'ın Türkiye'ye yaptığı yardımı hatırlatmış ve son yıllarda iki ülke ilişkilerinin aştığı mesafeden duyduğu memnuniyeti ifade etmişti[101]. İlk kez bir Türk cumhurbaşkanının Hindistan'a gitmiş olması bakımından anlamlı olan ve Hindistan'la birlikte birkaç ülkeyi kapsayan bu gezi, Türk basınında geniş yer bulmuştu[102].

Türk-Hint ilişkilerinin geliştiği bu dönemde Hindistan Parlamento Başkanı'nın TBMM'ye daveti ulaşmıştı. 10 Ekim 1989 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nun 14. Birleşiminde parlamenterlerden oluşan bir Türk heyeti ile davete icabet edilmesi kararlaştırılmıştı[103]. Bu geziye katılacakları belirlemek amacıyla 3620 sayılı Kanunun 2. maddesi gereğince siyasi parti gruplarının gösterdiği adaylar, 24 Ocak 1991'de Meclis Genel Kurulu'na sunulacaktı[104].

20. YÜZYILIN SON TEMASLARI VE ECEVİT'İN HİNDİSTAN ZİYARETİ

1990'lı yıllarda da ilişkiler güçlendirilmeye çalışılacaktı. Bu arada 1991 Mart'ında Hindistan ile Türkiye, Hint ve Türk halkları arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesine katkıda bulunduğu gerekçesiyle Prof. Dr. Türkkaya Ataöv, Prof. Dr. İnci Macun ve gazeteci İlnur Çevik'e törenle plaket verilecekti[105]. Yine 1991 baharında, 23-25 Mayıs 1991 tarihlerinde Rajiv Gandhi'nin cenaze törenine katılmak üzere Devlet Bakanı M. Vehbi Dinçerler Hindistan'a gidecekti[106].

1990'ların ilk yıllarında Hindistan Cumhurbaşkanı Dr. Shankar Dayal Sharma, Kenan Evren'in ziyaretini iade amacıyla Türkiye'ye 4 günlük resmi bir ziyaret gerçekleştirmişti. Böylece 17 Temmuz 1993'te ilk kez bir Hindistan cumhurbaşkanı resmi ziyarette bulunmak için Türkiye'ye gelmiş oluyordu. Sharma, ziyaret münasebetiyle yaptığı konuşmada Türk İstiklal Mücadelesi, Türkiye'nin modernleşme çabalarının yansımaları ve Atatürk'ün etkisi gibi Türkiye'nin tarihsel geçmişine sık sık atıfda bulunmuştu. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ise ziyareti "*iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak gördüğünü*" söyleyecekti[107]. Aynı yılın sonlarında Pakistan Başbakanı Benazir Butto'nun açıklamaları basına yansımıştı. Haberlere göre Butto, Pakistan ve Hindistan ile dostça ilişkiler kuran Türkiye'den Keşmir konusunda yardım istiyordu. Üstelik ilk yurt

---

[100] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:18, Yasama Yılı:2, Cilt:23, Birleşim:58, 14 Şubat 1989, s. 87, 100-101.

[101] Evren, Hindistan gezisi kapsamında Mahatma Gandhi, Jawaharlal Nehru, İndira Gandhi mozolelerine çiçek koymuştu. Rajiv Gandhi, Evren ile görüşmesi sırasında yine Türkiye ile Hindistan'ın laikliğine vurgu yapmıştı. Evren, Cumhurbaşkan Yardımcısı Shankar Dayal Sharma ve Ticaret Bakanı Dinesh Singh ile temaslarda bulunmuştu. Singh, karma ekonomik komisyon toplantısının yapılmasını istemişti. Gezi sürecinde ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik görüşmeler de yapılmıştı. "Evren Hindistan'da", **Milliyet**, 23 Şubat 1989, No:14827, s. 12; "Hindistan'la ortak projeler", **Milliyet**, 24 Şubat 1989, No:14828, s. 12.

[102] "Evren, Hindistan'a hazırlanıyor", **Milliyet**, 14 Şubat 1989, No:14818, s. 14; "Cumhurbaşkanı Evren, Pakistan'daki Afgan liderleriyle görüşecek", **Milliyet**, 18 Şubat 1989, No:14822, s. 13; Doğan Heper, "Taç Mahal'de bir Türk Cumhurbaşkanı", **Milliyet**, 24 Şubat 1989, No:14828, s. 12; "Evren bugün Türkiye'de", **Milliyet**, 26 Şubat 1989, No:14830, s. 8.

[103] Aynı gün Pakistan'dan gelen davete de icabet edilmesi kararı alınmıştı. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:18, Yasama Yılı:3, Cilt:32, Birleşim:14, 10 Ekim 1989, s. 262, 285-286.

[104] Bu isimler M. Ali Doğuşlu (Bingöl Milletvekili), Erol Güngör (İzmir Milletvekili), Vedat Altun (Kars Milletvekili), Yasin Bozkurt (Kars Milletvekili), Vefa Tanır (Konya Milletvekili), Ertuğrul Özdemir (Ordu Milletvekili) ve Osman Doğan'dan (Şanlıurfa Milletvekili) oluşuyordu. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:18, Yasama Yılı:4, Cilt:56, Birleşim:73, 24 Ocak 1991, s. 1, 20.

[105] "Hint-Türk ilişkisine plaket", **Milliyet**, 3 Mart 1991, No:15557, s. 9.

[106] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:18, Yasama Yılı:4, Cilt:61, Birleşim:122, 28 Mayıs 1991, s. 161, 168-169.

[107] "Türkiye'ye ilk ziyaret"-"KİM", **Milliyet**, 17 Temmuz 1993, No:16406, s. 17.

dışı gezisini de Türkiye'ye gerçekleştirmeyi düşünüyordu[108]. Böyle haberler Türkiye ile Hindistan ilişkilerinin istenen bir kanala girdiğini göstermesi bakımından dikkate değerdi.

1990'ların ortalarında önemli bir temas, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel aracılığı ile gerçekleştirilmişti. Süleyman Demirel, Hindistan Cumhurbaşkanı Dr. Shankar Dayal Sharma'nın davetlisi olarak 30 Ocak-2 Şubat 1995 tarihlerinde Hindistan'ı ziyaret etmiş; bu geziye Devlet Bakanı Bekir Sami Daçe ile Ulaştırma Bakanı Mehmet Köstepen[109] ve milletvekillerinden İsmail Coşar (Çankırı), İlhan Kaya (İzmir), Ahmet Sezai Özbek (Kırklareli), Osman Nuri Özbek (Konya), Fahri Gündüz (Uşak) katılmışlardı[110].

Dışişleri Bakanlığı, TBMM Başkanlığı'na 2 Ocak 1997'de gönderdiği yazıda Hindistan Meclis Başkanı tarafından Yeni Delhi'de Parlamentolararası Birlik Toplantısı kapsamında düzenlenen "*Siyasette Kadın ve Erkek İşbirliğine Doğru*" temalı konferansa TBMM'den iki kadın milletvekilinin davet edildiğini bildirmişti. Bu davetle ilgili Başkanlık tezkeresi TBMM'de 29 Ocak'ta kabul edilecekti[111]. Aynı sıralarda Meclis'e iki ülke arasında parlamentolararası dostluk grubu kurulmasına ilişkin Başkanlık tezkeresi gelmişti. Buna göre TBMM Başkanlık Divanı, 25 Aralık 1996 tarih ve 33 sayılı Kararı ile Türkiye-Hindistan Dostluk Grubu kurulmasını uygun görmüştü ki tezkere 16 Ocak günü Meclis'te kabul edilecekti[112]. 1997 ortalarında Hindistan Millet Meclisi Başkanı, bu kez TBMM'den bir parlamento heyetini Hindistan'a davet etmiş ve bu davetle ilgili 30 Haziran 1997 tarihli Meclis Başkanlığı'nın tezkeresi TBMM'de 1 Temmuz'da kabul edilmişti[113]. 17 Temmuz günü ise 9-16 Ağustos 1997 tarihleri arasında Hindistan'a gidecek olan 8 kişilik parlamento heyeti, TBMM Genel Kurulu'nun bilgisine sunulmuştu. Türkiye'yi temsil edecek heyet, TBMM Başkanı Mustafa Kalemli ile siyasi parti gruplarınca bildirilen Mehmet Ali Bilici (Adana), Yaşar Eryılmaz (Ağrı), Fatih Atay (Aydın), Mehmet Fuat Fırat (İstanbul), Mehmet Elkatmış (Nevşehir), Fevzi Aytekin (Tekirdağ) ve Nihan İlgün'den (Tekirdağ) oluşuyordu[114].

Bütün bu temaslara rağmen 1990'ların sonlarında taraflar arasında soğuk bir rüzgar esmişti. Zira Türkiye, 1998 Mayıs'ında Hindistan'ın nükleer denemelerini kaygı verici gelişmeler kapsamında ele alarak tepki göstermişti[115]. Bununla birlikte 25 Mayıs 1998 tarihinde TBMM Başkanlık Divanı, Hindistan Meclis Başkanı Shri G.M.C. Balayogi ve beraberindeki parlamento heyetinin 27 Haziran-1 Temmuz 1998 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmesini kararlaştırmıştı[116]. Hindistan Meclis Başkanı Shri G.M.C. Balayogi ve beraberindeki heyet, Türkiye'ye gelerek TBMM'yi ziyaret ettiklerinde Meclis Başkanlığı'nca "*Hoşgeldiniz*" denilerek karşılanmışlardı. Balayogi, Meclis'e hitaben bir konuşma yapmış ve bu konuşmada Başbakan Jawaharlal Nehru'nun Atatürk hayranlığı ile Turgut Özal, Rajiv Gandhi, Shankar Dayal Sharma ve Süleyman Demirel'in karşılıklı ziyaretlerine değinerek iki ülkenin bağını dile getirmişti[117]. Bu ziyaretin arkasından 16 Eylül 1998'de Hindistan Cumhurbaşkanı K.R. Narayanan, 4 günlük resmi bir ziyaret için Türkiye'ye gelecekti. Ziyaretin paralelinde yatırımların teşviki, uyuşturucu madde kaçakçılığı ve kültürel yönlerde üç anlaşmanın yapılması öngörülmüştü. Sami Kohen, bu ziyaretten kısa süre önce Yeni Delhi'de kendisiyle röportaj yaptığında,

---

[108] "Benazir Türkiye'ye gelmek istiyor", **Milliyet**, 15 Kasım 1993, No:16526, s. 17.
[109] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:79, Birleşim:74, 14 Şubat 1995, s. 1-2, 40-41.
[110] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı:4, Cilt:79, Birleşim:77, 21 Şubat 1995, s. 346, 368.
[111] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:20, Yasama Yılı:2, Cilt:19, Birleşim:52, 29 Ocak 1997, s. 609, 634-635.
[112] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:20, Yasama Yılı:2, Cilt:19, Birleşim:47, 16 Ocak 1997, s. 195, 208.
[113] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:20, Yasama Yılı:2, Cilt:30, Birleşim:113, 1 Temmuz 1997, s. 74, 87.
[114] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:20, Yasama Yılı:1, Cilt:31, Birleşim:123, 17 Temmuz 1997, s. 123, 130-131.
[115] "İkinci Nükleer Deneme", **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1998, No:26517, s. 8.
[116] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:20, Yasama Yılı:3, Cilt:53, Birleşim:96, 2 Haziran 1998, s. 190, 229.
[117] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:20, Yasama Yılı:3, Cilt:57, Birleşim:112, 30 Haziran 1998, s. 1, 12-13.

Narayanan da -daha önce demeç veren birçok Hintli devlet adamı gibi- Nehru'nun Atatürk'ten etkilenmesinden bahsetmişti. Ayrıca Türkiye-Pakistan yakınlığının Türk-Hint ilişkilerini etkilemediğini ve Soğuk Savaş sonrası gelişmelerle uluslararası konjonktürün Türkiye ile Hindistan'ı yakınlaştırdığını vurgulamıştı. Narayanan, Hindistan'ın köktendinciliği tehlike olarak değerlendirdiğini ve bu tehdide karşı ülkesinin konumunu anlatmıştı. Ayrıca iki ülkenin ortak değerleri olarak demokrasi ve laikliğe işaret etmişti[118]. TBMM'de ise 1999 yılında Dış İlişkilerin Düzenlenmesi Hakkındaki 3620 sayılı Kanunun 4. maddesi uyarınca kurulan parlamentolararası dostluk grupları içinde yine Parlamentolararası Türkiye-Hindistan Dostluk Grubu oluşturulmuştu[119].

20. yüzyılın hemen sonunda (2000 yılı yüzyılın sonu olarak değerlendirildiğinde) Başbakan Bülent Ecevit, Hindistan gezisini gerçekleştirecekti. Devlet bakanları Edip Safter Gaydalı, Abdülhaluk Çay ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem ile Kültür Bakanı İstemihan Talay'ın Ecevit'e eşlik ettiği[120], 30 Mart-2 Nisan 2000 tarihleri arasında gerçekleşen ziyarete Yaşar Dedelek (Eskişehir Milletvekili), Abdülkadir Aksu (İstanbul Milletvekili), Erdoğan Toprak (İstanbul Milletvekili), Mükremin Taşkın (Nevşehir Milletvekili) ve Nevzat Ercan (Sakarya Milletvekili) gibi milletvekilleri de katılmışlardı[121]. Daha önceki Türk ziyaretçiler gibi Taç Mahal'e giden Ecevit (ve eşi), Hindistan gezisi sırasında üst düzey temaslarda bulunmuştu. Bu temaslar sırasında Ecevit, Hindistan demokrasisini överken laiklikten taviz verilmemesini önerecekti[122]. Ortak bildiride ise barış ve güvenliğin korunması için kaynağı ne olursa olsun terörizme karşı önlem alınmasının vazgeçilmez bir unsur olduğu üzerinde durulmuştu[123].

Hint kültürüne olan ilgisi ile tanınan Ecevit'in bu gezisiyle basın yakından ilgilenmişti[124]. Nitekim Hindistan Cumhurbaşkanı Narayanan'ın Türkiye gezisi sırasında Hindistan ile ilgili bir yazı dizisi yayınlayan Sami Kohen, Ecevit'in bu ziyaretinin hemen başlarına denk düşen günlerde köşesinde Türkiye'nin Hindistan modelinden yararlanabileceği teklifini ortaya atmıştı[125]. Kohen, gezinin bittiği günlerde ise Ankara'nın bölgedeki politikasına balans ayarı yaptığını belirterek, ziyaretin sonucunu "*Geçmişte Pakistan'a meyleden Hindistan'a*

---

[118] Narayanan 1970'lerde Türkiye'de Hindistan Büyükelçisi idi. "Hindistan'la 3 anlaşma", **Milliyet**, 15 Eylül 1998, No:18261, s. 1; "Ortak değerlerimiz demokrasi ve laiklik", **Milliyet**, 15 Eylül 1998, No:18261, s. 20. Sami Kohen, Hindistan izlenimleri üzerine bir yazı dizisi yayınlayacaktı. Sami Kohen, "Hindistan izlenimleri 1", **Milliyet**, 16 Eylül 1998, No:18262, s. 20; Sami Kohen, "Hindistan izlenimleri 2", **Milliyet**, 17 Eylül 1998, No:18263, s. 20; Sami Kohen, "Hindistan izlenimleri 3", **Milliyet**, 18 Eylül 1998, No:18264, s. 22; Sami Kohen, "Hindistan izlenimleri 4", **Milliyet**, 19 Eylül 1998, No:18265, s. 18.

[119] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:21, Yasama Yılı:1, Cilt:8, Birleşim:45, 5 Ağustos 1999, s. 445, 452.

[120] "Ecevit muradına erdi", **Milliyet**, 31 Mart 2000, No:18824, s. 23.

[121] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:21, Yasama Yılı:2, Cilt:32, Birleşim:91, 9 Mayıs 2000, s. 200, 223-224. Bu gezi öncesinde, Pakistan'ın İslamabad'a gelmesi yönündeki teklifine Ecevit'in sıcak bakmadığı gazetelere yansımıştı. "Ecevit'in telkini", **Milliyet**, 26 Mart 2000, No:18819, s. 25. Sami Kohen ise ABD Başkanı Clinton'un 2000'in Mart'ında gerçekleştireceği Hindistan gezisi sırasında birkaç saatliğine Pakistan'a uğrama kararına değinerek, Ecevit'in de benzer şekilde birkaç saatlik bir ziyarette bulunabileceğini tartışmış; hatta darbe ve askeri rejimler konusundaki deneyiminden Pakistan'ı yararlandırabileceğini değerlendirmişti. Sami Kohen, "Pakistan'a mesaj", **Milliyet**, 15 Mart 2000, No:18808, s. 18. Pakistan'da büyükelçilik yapan ve son yıllarda Hindistan ile gelişen ilişkilerin memnuniyet verici olduğunu belirten İnal Batu, Türk liderlerin Hindistan ile ilişkileri geliştirmeye çalışırken Pakistan'ı dışlamadıklarını/gücendirmediklerini hatırlatarak Ecevit'in politikasını eleştirmişti. İnal Batu, "Türkiye-Pakistan-Hindistan", **Milliyet**, 9 Nisan 2000, No:18833, s. 24. Aftab Kamal Pasha ise Ecevit'in Hindistan'a odaklandığının altını çizmektedir. "Söyleşirler-Hindistan'ın En Önde Gelen Ortadoğu ve Türkiye Uzmanı Aftab Kamal Pasha ile Röportaj", http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Convs/233?s=orsam%7Cturkish, 20.01.2017.

[122] "Tac Mahal'de dua", **Milliyet**, 2 Nisan 2000, No:18826, s. 23.

[123] Mohapatra, a.g.m., s. 169.

[124] "Ecevit muradına erdi", **Milliyet**, 31 Mart 2000, No:18824, s. 23; **Milliyet**, 4 Nisan 2000, No:18828, s. 1. Geziden sonra Hindistan'ın Ankara Büyükelçisi M. K. Bhadrakumar, Bülent Ecevit'in Oran'daki evinde ağırlanmıştı. Ecevit kütüphane olarak kullandığı evi gezdirmiş; büyükelçi İndra Gandhi'ye ait kitaplar olmasına rağmen Mahatma Gandhi'ye ait kitap bulunmadığını fark etmişti. Başbakanından izin alan büyükelçi, Mahatma Gandhi'nin 100 kadar eserini hediye olarak Ecevit'e gönderecekti. "Hindistan'dan Ecevit'e 100 kitap", **Milliyet**, 19 Ağustos 2000, No:18964, s. 21.

[125] Sami Kohen, "Hindistan örneği…", **Milliyet**, 31 Mart 2000, No:18824, s. 22.

karşı ise mesafe koyan [Türkiye] *dış politikasını, daha dengeli ve gerçekçi hale getirmeye başladı*" yaklaşımıyla yorumlamıştı. Bu analizini konjonktürün değişmesine, Hindistan'ın Kıbrıs Sorunu'na bakışını farklılaştırmasına, Ecevit'in Hindistan'a yönelik sempatisine ve Pakistan'daki askeri rejime dayandırmıştı[126].

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, Başbakan Turgut Özal'ın Hindistan gezisi münasebetiyle TBMM'de yaptığı bilgilendirme konuşmasında

> "*... Hindistan'la ilişkilerimizin çok eski mazisi vardır. Büyük Atatürk'ün başlattığı Kurtuluş Savaşı, bu ülkede büyük ilgi uyandırmış ve hayranlıkla izlenmiştir. Alt Kıta halkının Kurtuluş Savaşımız sırasında yaptığı yardımlarla bir Türk alayı donatılmış ve artan kısmı da, İş Bankasının kuruluş sermayesine katılmıştır. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu, başta Nehru olmak üzere, Hint bağımsızlık hareketi liderlerine büyük bir ilham kaynağı teşkil etmiştir.*"

diyecekti. Bu ifadeler, iki ülkenin 20. yüzyılın ilk yarısındaki temas ve ilişki seyrini büyük ölçüde ortaya koymaktaydı[127].

İki ülke açısından yüzyılın ikinci yarısının ilişkilerini ise 1969-1972 yılları arasında Yeni Delhi'de Türkiye Büyükelçisi olarak görev yapan Mahmut Dikerdem tanımlayacaktı. Hindistan hakkında, ülkeyi yeterince tanımadığı gerekçesiyle bir şeyler yazmaktan kaçındığını belirten Dikerdem,

> "*… ülkelerimiz arasındaki ilişkiler dostluk yönünde gelişmek şöyle dursun, gittikçe kötülemiş ve gerilemişti. Oysa, Hindistan'ın bağımsızlığına kavuştuğu 1947 yılında Türk-Hint ilişkilerinin sağlam ve gerçekçi temeller üzerinde kurulmasına engel olacak hiçbir neden yoktu. Tersine, Doğudan kaynaklanan iki köklü uygarlığın temsilcileri olan Türkiye ile Hindistan halklarının birbirine yaklaşmasını kolaylaştıracak öğeler fazlasıyla vardı.*"

yorumunu yapacaktı[128].

Bu yorumu doğrulayacak şekilde Türkiye ile Hindistan'ın ilişkilerinde 1980'lerin ortalarına kadar önemli bir ilerleme sağlanamamıştı. 1950'lerde Hindistan'ın, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeciliğin yıkıldığı bir süreçte Bağlantısızlar Hareketi'nin liderleri arasında yer alması, buna karşılık bağımsızlık mücadelesinden gelen Türkiye'nin ABD kutbunda bulunması, iki ülkenin soğuk ilişkilerinde belirleyici faktör olmuştu. Öte yandan Türkiye-Pakistan yakınlığı ve Kıbrıs ile Keşmir meselelerinde tarafların takip ettikleri karşılıklı politikaların da iki ülke ilişkilerinin gelişememesinde etkili olduğu kolaylıkla anlaşılabilmektedir.

Türkiye ile Hindistan ilişkilerinin ancak 20. yüzyılın sonlarına doğru (ve 2000'lerin ilk yıllarında) ivme kazandığı ve taraflar arasında temasların yoğunlaştığı izlenebilmektedir. Bu bağlamda 1980'li yıllarda Turgut Özal ve Kenan Evren'in, sonrasında Bülent Ecevit'in Hindistan ziyaretleri ve bu ziyaretlere karşılık Hindistan yetkililerince gerçekleştirilen iadeyi ziyaretler, iki ülke ilişkilerinin gelecekte rahatlıkla gelişeceği izlenimini

---

[126] Sami Kohen, "Denge ayarı", **Milliyet**, 4 Nisan 2000, No:18828, s. 22. Türkiye-Pakistan ilişkileri açısından benzer bir yaklaşımla Aswini K. Mohapatra'nın çalışmasında da karşılaşılmaktadır. Mohapatra, a.g.m., s. 169-170. İki ülke arasındaki ilişkilerde Kıbrıs ve Keşmir meselelerine karşılıklı kaygılar perspektifinden yaklaşan bir çalışma için bkz.: Alam, a.g.m., s. 135-138.

[127] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem:17, Yasama Yılı:3, Cilt:28, Birleşim:95, 22 Nisan 1986, s. 9.

[128] Mahmut Dikerdem, "Bir Büyükelçisinin Anıları…-8", **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1977, No:19141, s. 4.

yaratmıştı. Bununla birlikte 20. yüzyılın hemen sonlarında Türk-Hint ilişkilerinde siyasal açıdan biraz yol alınmışsa da beklenen ya da istenen düzeye ulaşılamamıştı. Herşeye rağmen iyimser bir yaklaşım içinde Türkiye ile Hindistan'ın ilişkilerinin gelecekte geliştirilmesi açısından geçmişin dinamikleri tarafından da desteklenen güçlü bir potansiyelin bulunduğu ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.01, yer no:7.42.2.
BCA, 030.01, Yer No:50.298.5., (tarih eklenecek)
BCA, 030.01, Yer No:63.390.8.
BCA, 030.10, Yer No:198.356.1.
BCA, 030.18.01.02, Yer No:119.46.6.
BCA, 030.18.01.02, Yer No:149.29.18.
BCA, 030.18.01.02, Yer No:217.24.8.

Meclis ve Senato Zabıtları

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi.
TBMM Tutanak Dergisi.

Süreli Yayınlar (gazetelerin tarih ve sayıları dipnotlarda gösterilmiştir)
Ayın Tarihi.
Cumhuriyet.
Milliyet.
T.C. Resmi Gazete.

Kitaplar ve Tezler
Bayur, Y. Hikmet, Y. Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi** (3 Cilt), TTK., yay. Ankara 1987.
Bıyıktay, Halis, **Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu**, Türk Tarih Kurumu , yay. Ankara 1991.
Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul 1973 İl Yıllığı.
Daver, Abidin, **Türk Denizciliği**, Varoğlu Yayınevi, İstanbul 1947.
Dikerdem, Mahmut, **Hariciye Çarkı-Anılar**, Cem Yayınevi, İstanbul 1989.
Durak, Neslihan, **Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Malatya 1999.
Gömeç, Sadettin, **Hindistan'da Türk Hükümdarları**, Kültür Bakanlığı, yay. Ankara 1990.
Gönlübol, Mehmet; Sar, Cem; Esmer, Ahmet Şükrü; Oral Sander, Kürkçüoğlu, Ömer; Ülman, A. Haluk; Bilge, A. Suat; Sezer, Duygu; Bingün, Hakan; **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.
Gültekin, Aysun, **Milli Mücadele Dönemi'nde Hindistan Müslümanları ile Ankara Hükümetleri Arasındaki Münasebetler (1918-1924)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir 2009.
Haqqi, S.A.H., **The Turkish Impact On India The First Phase, 1206-1414/Hindistan'daki Türk Tesiri İlk Dönem: 1206-1414**, (çev. Yuluğ Tekin Kurat), ODTÜ Asya-Afrika Araştırmaları Grubu, Yayın No:16 1984.
Hussain, Fida, **Hindistan Matbu'atında Türk Kurtuluş Savaşı ve İnkılâbı** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara 2012.
Keleşyılmaz, Vahdet, **Teşkilat-ı Mahsûsa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.
Keskin, Mustafa, **Hindistan Müslümanları'nın Milli Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919-1923)**, Erciyes Üniversitesi, yay. Kayseri 1991.
Kocatürk, Önder, **Osmanlı-İngiliz İlişkileri'nin Dönüm Noktası (1911-1914)**, c. II (Sorunları Çözme Çabaları ve İlişkilerin Kopması 1913-1914), Boğaziçi yay. İstanbul 2013.
Roberts, J. M., **Dünya Tarihi, Tarih Öncesi Çağlardan 18. Yüzyıla**, c. I, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2011.
Roberts, J. M., **Dünya Tarihi**, **18. Yüzyıl Ve Sonrası**, c. II, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2011.
Sander, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, Ankara 2008.

Şen, Leyla, "The US Foreign Policy And The Institutionalization Of Dependency In The Periphery In The Post-WW' Era: Turkey And India Compared (1947-1973)/İkinci Dünya Savaşı Sonrasında ABD'nin Dış Yardım Politikası ve Çevrede Bağımlılığın Kurumsallaşması: Türkiye ve Hindistan Karşılaştırması (1947-1973)", **Yayımlanmamış Doktora Tezi, The Instıtute of Economics And Social Sciences Of Bilkent University,** Ankara 2003.
Yalman, Ahmet Emin; Esmer, Ahmet Şükrü; Fenik, Adviye; Ulunay, Refi' Cevad; Nadi, Doğan; **Hindistan'da Gördüklerimiz**, Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik A.O., Ankara 1953.

Bildiri, Makale ve Ansiklopedi Maddeleri

Alam, Mujib, "Evolving Pragmatism in Indo-Turkish Relations: From Cold War to Post-Cold War Period", **The Turkish Yearbook of International Relations**, sy.38, 2007, s.119-145.
Ali Akbulut, Dursun, "İlkçağda Soğdia ve Baktria ile Hindistan İlişkileri", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Symposium on Turco-Indian Relations, Bildiriler**, TTK., yay. Ankara 2006, s.1-8.
Cöhçe, Salim, "Türk İstiklal Mücadelesi ve Hindistan", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Symposium on Turco-Indian Relations, Bildiriler**, TTK., yay. Ankara 2006, s.127-215.
Duman, Selçuk, "Atatürk Dönemi Türkiye-Hindistan İlişkileri", **Turkish Studies**, c. IX, sy.4 2014, s. 389-399.
Durak, Neslihan, "Hindistan'da Saka, Kuşan ve Akhunlar", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri 25-28 Haziran 2007**, TTK., yay. Ankara 2008, s.139-144.
Dursun, Davut, "Bandung/Bandung Konferansı", **TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)**, c. V, Türkiye Diyanet Vakfı 1992, s. 55-56.
Gül, Adnan, Adnan Gül, "Batılılaşma Sürecinde Sebilürreşad Dergisi, Tarihçesi, Yayın Politikası ve Düşünce Sistemi", **EKEV Akademi Dergisi**, sy. 31 (Bahar 2007), s. 39-54.
Husain, Syed Sajjad, "Bengladeş", **DİA**, c. V, Türkiye Diyanet Vakfı 1992, s. 442-447.
Kahraman, Kemal, "Eyyûb Han", **DİA**, c. XII, Türkiye Diyanet Vakfı 1995, s. 17-19.
Kahya, Esin, "İlkçağda Hindistan-Türk Düşüncesi Arasındaki İlişkiler", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Symposium on Turco-Indian Relations, Bildiriler**, TTK., yay. Ankara 2006, s.257-273.
Konukçu, Enver, "Hindistan'daki Türk Devletleri", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Symposium on Turco-Indian Relations, Bildiriler**, TTK., yay. Ankara 2006, s. 63-71.
Merçil, Erdoğan, "Gazneliler ve Hindistan", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Symposium on Turco-Indian Relations, Bildiriler**, TTK., yay. Ankara 2006, s.57-62.
Mohapatra, Aswini K., "Bridge to Anatolia: An Overwiew of Indo-Turkish Relations", **The Turkish Yearbook of International Relations**, sy.39 2008, s.159-181.
Önalp, Ertuğrul, "Hadım Süleyman Paşa'nın 1538 Yılındaki Hindistan Seferi", **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**, sy.23 (2008), s.195-239.
Özcan, Azmi, "Bengal", **DİA**, c. V, Türkiye Diyanet Vakfı 1992, s. 436-437.
Özcan, Azmi, "Ebü'l-Kelâm Âzâd", **DİA**, c. X, Türkiye Diyanet Vakfı 1994, s. 335-336.
Özcan, Azmi, "Hindistan Hicret Hareketi", **DİA**, c. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı 1998, s. 108-109.
Özcan, Azmi, "Hindistan/Osmanlı-Hindistan Münasebetleri", **DİA**, c. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı 1998, s. 81-85.
Özcan, Azmi, "Hindistan/Tarih", **DİA**, c. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı 1998, s. 75-81.
Özcan, Azmi, "Hindistan'da İngiliz hâkimiyeti ve ulemânın tavrı", **Divan İlmi Araştırmalar Dergisi**, sy.17 (2004/2), s. 103-115.
Özcan, Azmi, "İngiliz Doğu Hindistan Şirketi", **DİA**, c. XXII, Türkiye Diyanet Vakfı 2000, s. 294-295.
Özcan, Azmi, "İngiltere/İngiliz Sömürgeciliği", **DİA**, c. XXII, Türkiye Diyanet Vakfı 2000, s. 299-302.
Özcan, Azmi, "Nedvetü'l-Ulemâ", **DİA**, c. XXXIII, Türkiye Diyanet Vakfı 2006, s. 514-515.
Özcan, Azmi, "Şah Alem", **DİA**, c. XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı 2010, s. 250-251.
Özcan, Azmi, "Şah Cihan", **DİA**, c. XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı 2010, s. 251-252.
Özcan, Azmi, "Zakir Hüseyin", **DİA**, c. XLIV, Türkiye Diyanet Vakfı 2013, s. 107-108.
Palabıyık, M. Hanefi, "Gaznelilerin Hindistan Seferleri", **EKEV Akademi Dergisi**, sy.32 (Yaz 2007), s. 139-152.
Palabıyık, M. Hanefi, "Hindistan Tarihinde Gazneli Türk Hakimiyeti", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri 25-28 Haziran 2007**, TTK., yay. Ankara 2008, s. 91-127.
Palabıyık, M. Hanefi, "Hindistan Tarihinde ve Hint Kültüründe Müslüman Türkler", **EKEV Akademi Dergisi**, sy.33 (Güz 2007), s. 67-94.
Qureshi, M. Naeem, "Hindistan Hilafet Hareketi", **DİA**, c. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı 1998, s. 109-111.
Rizvi, Saiyid Athar Abbas, "Keşmir", **DİA**, c. XV, Türkiye Diyanet Vakfı 2002, s. 325-327.
Türkmen, Fikret, "Hint-Türk Folklor Etkileşimi", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Symposium on Turco-Indian Relations, Bildiriler**, TTK., yay. Ankara 2006, s. 339-350.
Wasti, Syed Tanvir, "The Circles of Maulana Mohamed Ali", **Middle Eastern Studies**, c. XXXVIII/4, 2002, s. 51-62.

Yüksel, Hayriye, "Türk Devriminin Hindistan ve İran'daki Yansımaları", **Akademik Bakış**, c.III/6 (Yaz 2010), s. 237-254.

Diğer Kaynaklar

"Söyleşiler-Hindistan'ın En Önde Gelen Ortadoğu ve Türkiye Uzmanı Aftab Kamal Pasha ile Röportaj", http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Convs/233?s=orsam%7Cturkish, 20.01.2017.

Türkiye-Hindistan Kültür Cemiyeti Kokteyl Parti Davetiyesi (Dr. Eminalp Malkoç Arşivi).

Dr. Eminalp Malkoç Tarafından Nihat Boytüzün ile Gerçekleştirilen Söyleşi, 10 Eylül 2013, saat 15.30-16.00.